

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

Vzdělávání v oblasti trvale udržitelného rozvoje

Bakalářská práce

Autor: **Karolína Mádlová**

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

2018

Zadávací list

Zadávací list 2.č.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma vzdělávání v oblasti trvale udržitelného rozvoje vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila, a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Jsem si vědoma, že moje bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitní databázi a bude veřejně přístupná k nahlédnutí.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou.

V ..... dne .....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych vyjádřila vděčnost a poděkovala své vedoucí práce za podporu, trpělivost i volnost při psaní mé bakalářské práce. Volnost při volbě tématu i metodiky a trpělivost v průběhu celého tvořivého období. Dále bych chtěla poděkovat všem lidem, jejichž připomínky a názory rozšiřovaly mé informační spektrum nejen při tvorbě práce. Poslední dík patří všem zástupcům ekocenter, kteří byli ochotni se mnou vést rozhovor či mi zodpovědět výzkumné otázky.

Abstrakt

Práce pojednává o problematice udržitelného rozvoje v souvislosti se vzděláváním jako primární složkou jeho implementace. Teoretická část práce vychází ze základního problému ochrany životního prostředí, pokračuje terminologií, jež je s tím spjata, a volně navazuje na samotnou koncepci udržitelnosti. Od tohoto bodu začíná deskripce jejího vývoje, je uvedena definice a její jednotlivé složky, a zároveň je zasazena do mezinárodního i místního legislativního rámce. Dále se práce snaží zaznamenat tuto problematiku z vícero úhlů pohledu, přičemž především je orientována na sociální a psychologické aspekty a trendy, z nichž vyplývají kategorie kompetencí vzdělavatele a vzdělávaného.

Cílem praktické části je zmapování sítě organizací zodpovědných za všeobecné šíření povědomí o dané problematice, syntéza nedostatků aktuální koncepce a následná demonstrace zjištěných informací na příkladu návrhu koncepce vzdělávacího plánu. Poslední část se věnuje udání doporučení a vyvození závěru.

Klíčová slova

udržitelný rozvoj, vzdělávání pro udržitelný rozvoj, sociální změna, kompetence k udržitelnému jednání, environmentální výchova

Abstract

This bachelor thesis discusses the sustainable development concept considering education as a fundamental step for its effective implementation. The theoretical part of this thesis is based on the topic of nature conservation with related definition of terminology and continues with the concept of sustainable development. In this part the evolution of concept is described, its definition and main parts are introduced and all these attributes are put together in order to be interpreted within international and local legislative context. Multiple perspectives are included with predominant orientation on social and psychological aspects and trends which are followed by competences of educators and those who are educated.

The main target of the second, practical, part is to create a summary of organisations responsible for public awareness of sustainability within the Czech Republic. Furthermore there is a case analysis of weaknesses of current educational system, which was taken into consideration for planning a consecutive education program. At the end of this work we can find a personal recommendation regarding the education for sustainable development and conclusion.

Keywords

Sustainable development, Education for Sustainable Development, Social Change, Sustainable Behaviour Competences, Environmental Education

Obsah

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
1 Cíl a metodika.....	11
2 Pojmosloví.....	12
3 Teoretická rovina UR.....	14
3.1 Paradox lidského jednání.....	15
4 Vývoj koncepce UR.....	18
4.1 Hypotéze Gaia.....	19
4.2 Dnešní podoba koncepce TUR.....	19
4.3 Složky UR.....	20
5 Mezinárodní spolupráce, legislativa a programy.....	22
5.1 Vztah EVVO a VUR (vzdělávání pro udržitelný rozvoj) a jejich pojetí	23
6 Vzdelávání jako cesta k udržitelné společnosti.....	25
6.1 Výsledky dekády vzdělávání pro UR.....	25
6.2 Sociální změna.....	26
6.3 Pět charakteristik vztahujících se k životnímu prostředí.....	27
6.4 Přístup k VUR.....	28
6.4.1 Přístup k učení směrem k UR z pohledu vzdělavatele.....	29
6.4.2 Kompetence z hlediska příjemce vzdělávání.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
7 Struktura VUR v ČR.....	35
7.1 Celorepublikové environmentální organizace.....	35
7.2 Ekoporadny.....	36
7.3 Ekologické organizace.....	37
7.3.1 List vhodných organizací pro účely práce.....	39

8	Rozhovory se zástupci ekocenter.....	40
9	Sumarizace aspektů nezbytných při tvorbě efektivních plánů pro VUR.....	42
10	Návrh koncepce vzdělávacího plánu pro střední odborné vzdělávání: Udržme měsíc	45
10.1	Úvodní informace ke vzdělávacímu plánu.....	45
10.2	Obecné cíle koncepce.....	46
10.3	RVP a rozložení disponibilních hodin	46
10.4	Zásady programu.....	47
10.5	Rozpis okruhů dle jednotlivých měsíců	49
10.6	Doplňkové informace k programu	52
10.7	Cíle programu z pohledu vzdělávaných: Profil absolventa programu	54
10.8	SWOT analýza programu.....	55
10.9	Způsob evaluace.....	55
11	Doporučení pro potřeby VUR ČR	57
	ZÁVĚR	59
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ	60
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	65
	SEZNAM PŘÍLOH.....	66

PŘÍLOHY

ÚVOD

Bakalářská práce vychází z teze, že koncept trvale udržitelného rozvoje se musí stát zásadní součástí naší společnosti a jeho úspěšná implementace je nezbytným krokem ve snaze o zachování všech dosavadních náležitostí kvalitního života i pro nadcházející generace. Koncept se vztahuje k životnímu prostředí, které se zdá být dlouhodobými lidskými zásahy velmi narušeno, a to až do takové míry, že nás to samotné jako lidstvo začíná nejen klimatickými změnami zpětně ovlivňovat. Myšlenka trvale udržitelného rozvoje se zásadně liší od ochrany životního prostředí tím, že mimo ni pracuje také se sociálními podmínkami a ekonomickými podmínkami života, a snaží se mezi těmito složkami vytvořit přijatelný konsenzus.

Z pohledu společnosti je dané téma velmi aktuální, je řešeno na úrovni států a globálně nadnárodními organizacemi (velmi se zde angažuje OSN) a stále se hledají vhodné cesty, jak koncept do společnosti nejefektivněji vsadit. Na tvorbu koncepce navázaly návrhy akčních plánů spočívající v hledání možností, zda a jak tento způsob uvažování zprostředkovat co nejširšímu okruhu lidí, potažmo nadcházejícím generacím. Zásada prevence akcentuje vzdělávání jako jednu ze zásadních cest, jak lze hýbat s hodnotami a myšlením lidí směrem k udržitelnosti. I proto se koncepce snažila, obzvláště v předchozích letech, udávat směrem ke vzdělavatelům určitá doporučení, kterážto jsou však velmi často obecné povahy, a ne vždy jsou dobře aplikovatelná na české prostředí. Nejen proto může docházet ke kolizi mezi cíli, které stanovují zainteresované organizace, a vzdělávacím systémem, jenž nemá jasně definovaný postup jak s uvedenými cíli adekvátně pracovat, tak aby daných hodnot bylo skutečně dosaženo.

Práce se snaží ilustrovat přístupy k tématu a přijít s vlastními podněty a návrhy. Rozčleněna je na teoretickou část a praktickou část, přičemž logické celky obou částí jsou uspořádány do jednotlivých kapitol. Teoretická část začíná obecným pojetím a postupně zužuje své zaměření. Oproti tomu praktická část obsahuje více rovnocenných tematických celků, které mají návaznost na vybrané výzkumné otázky.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Pro teoretickou část byl zvolen metodický způsob literární rešerše, na jejímž základě byla provedena syntéza informací o dané problematice zahrnující základní terminologii, teoretická východiska, legislativní kontext a kompetence vztahující se k udržitelnému jednání.

Praktická část spočívala ve zmapování zprostředkovatelů edukačních programů udržitelného rozvoje, shrnutí možností vzdělávání v rámci České republiky a vyčlenění organizací podle vlastního klíče, které byly vhodné pro dotazy týkající se dané problematiky a této práce. Práce pokračovala syntézou názorů, jež byla stavebním kamenem pro vytvoření vlastního konceptu vzdělávacího plánu.

Cíl práce spočíval v analýze přístupů k danému problému, ve zmapování možností (zprostředkovatelů) vzdělávání v oblasti udržitelného rozvoje v rámci České republiky, následném ucelení výchozích požadavků na tento typ vzdělávání, a v poslední řadě v návrhu koncepce vzdělávacího plánu, ze kterého by bylo možné vycházet v programech středního odborného vzdělávání za účelem efektivní implementace udržitelných hodnot.

2 Pojmosloví

Ekosystém = Základní funkční jednotka v přírodě. Ekosystém je otevřený systém, v němž jsou ve vzájemných vztazích živé složky se souborem fyzikálních a chemických faktorů vytvářejících prostředí těchto organismů. Ekosystém může mít různý rozměr. Může to být například biosféra Země a její globální toky energie a koloběhy hmoty. Může to být také různě veliký výsek biosféry jako například tropický deštný les, rašeliniště, jezero, louka, ale také to může být umělý výtvar člověka, jakým je pole, městský sad i město jako takové. **Cirkulace látek a energií sahá od potravních řetězců až po veškeré biogeochemické cykly, mezi něž patří především koloběh vody (výměna vody mezi zemským povrchem a atmosférou), koloběh uhlíku, koloběh kyslíku, koloběh dusíku a koloběh fosforu (Rosypal, 2003, s. 672-676).**

Ekologie = Studium všech interakcí mezi organismy a jejich prostředím, které určuje jejich rozšíření a početnost. Tyto interakce zahrnují abiotické (neživé) faktory, do nichž spadá podnebí, půda a hydrologický cyklus, a biotické (živé) faktory související s lidskou činností a společenstvy rostlin a živočichů. **Ekologická myšlenka spočívá v chápání přírody jako jednoho velkého celku (Kniha vědy, 2015).**

Environmentalistika (angl. Environmentalistics) = Vědní obor zabývající se **dopady lidských aktivit na životní prostředí a způsoby jejich optimalizace.** Zejména klade důraz na změny chování člověka ve vztahu k přírodě (viz hlubinná ekologie). To je vedle změny vztahu k zachování hmotného i nehmotného kulturního dědictví a sociálního života místní komunity zásadní součástí udržitelnosti ČR (Definice základních pojmů, 2017). Environmentalistika je užší pojem nežli ekologie. Je její podmnožinou (Nováček, 2011).

Trvale udržitelný rozvoj = Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takovým rozvojem, **kteřý současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby,** a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů (zákon 17/1992 Sb.).

Environmentální výchova = Vzdělávání a výchova k péči o životní prostředí zahrnující v sobě také etiku, morálku a mezilidské vztahy. Nejedná se tedy o pouhé získávání znalostí z různých oborů, ale o vytvoření rozumově, citově a mravně

podloženého stavu, který se má projevit nejen v názorech, ale především v jednání, v návycích, činech a ve způsobu života (Dytrtová, 2014), (Horká, 2004).

Výchova k udržitelnému rozvoji (Udržitelný rozvoj dále jen UR) = Výchova k udržitelnému rozvoji je vizí vzdělání, která se snaží vyrovnat lidský a ekonomický blahobyt s kulturními tradicemi a respektem pro přírodní zdroje Země (Zenelaj, 2013). Je pojímána jako obsažnější pojem nežli environmentální výchova (Dytrtová, 2014).

Ekopsychologie = psychologický směr zabývající se lidským prožíváním a chováním ve vztahu k přírodě, krajině a životnímu prostředí. Základní teze spočívá v tom, že zdroje důsledků a řešení otázek environmentální destrukce jsou hluboce zakořeněny v lidské psychice, v našich představách o sobě samých a o přírodě, a v našem chování. Ekopsychologie se snaží přinést sofistikovanější psychologické principy a postupy nejen do oblasti environmentálního vzdělávání a vzdělávání k UR (The Transpersonal Dimensions of Ecopsychology, 2017).

3 Teoretická rovina UR

Za první výraznější zásahy člověka do přírody přesahující zásahy běžných živočichů lze označit období zhruba před 8 000 lety. Toto období je pojímáno jako zrod kultivace, kdy člověku přestal stačit sběr plodů a rostlin a započal rostliny přesazovat a pěstovat. Těmito úkony začal člověk systematicky a velice výrazně omezovat všechny ostatní organismy. Ty byly pak postupně vyhubeny či nuceny změnit své pole působnosti (Nátr, 2005).

Rozsah zásahů člověka do přírody a poškozování životního prostředí (dále jen ŽP) již začalo přesahovat únosnou hranici, a proto se o této problematice obzvlášť v posledních několika dekádách hodně diskutuje a hledá se řešení, jak tento fenomén zvrátit či ho zredukovat. Faktem, že se výhledově očekává enormní vlna dalšího nárůstu populace, se tento problém stává o to aktuálnější.

Teoretická východiska vztahující se k udržitelnému životu jsou členěna různě, a to v závislosti na jejím autorovi. Já se přikláním k dělení vytvořené Potůčkem a spol. (2008), jež staví na následujících okruzích:

- **Limity přírodních zdrojů** zahrnující půdu, vodu, fosilní paliva, nerostné suroviny apod.;
- **Řízení rizik a předběžná opatrnost** týkající se například atomové energetiky, genetického inženýrství a chemizace životního prostředí ve vztahu k předvídatelným či nepředvídatelným důsledkům z toho vyplývajících;
- **Civilizační tlak na globální ekosystémy**, který prezentuje nárůst populace, ekonomický růst, znečišťování, zvyšování energetických a materiálových nároků, tlak na půdní a vodní ekosystémy a ohrožování ekosystémových služeb. Globální ekosystémy lidem zajišťují podmínky pro život, od čisté vody a ovzduší přes stabilní klima až po úrodnou půdu;
- **Úbytek přírodní rozmanitosti** obnášející úbytek živočišných druhů, rostlinných druhů a homogenizaci přírodních ekosystémů. V důsledku lidské činnosti dochází k ničení ekosystémů, k vypouštění umělých látek nebo geneticky upravených organismů do prostředí, což má za následek snižování přírodního bohatství a zvyšování možné zranitelnosti a nestability ekosystémů;

- **Odcizení se člověka v přírodě** pojímáno z perspektivy psychologické, sociální a kulturní. Myšlenka vychází z předpokladu proměňujícího se vztahu člověka a přírody, následně se promítající do způsobu vnímání světa člověkem a do jeho hodnotových orientací. Vychází z teorie vyčleňování člověka z přírody, která poukazuje na narušení přirozených vztahů mezi člověkem a přírodou a ztrátou lidského celostního vnímání světa a lidské senzibility (Potůček, 2008, s. 316-318).

Problémy a dopady s tím související jsou pak následující (Potůček, 2008):

- nedostatek pitné vody;
- znečištění vod následkem přílišného hnojení;
- rozšiřování pouští;
- degradace půdy;
- eroze půdy;
- ztráta bohatosti půdní mikroflóry s dlouhodobým dopadem na její úrodnost;
- šíření nepůvodních, invazivních, rostlinných a živočišných druhů do ustálených ekosystémů;
- genetická modifikace organismů (sója, kukuřice, rýže...);
- skleníkový efekt a změna klimatu.

K tomuto výčtu je třeba vzít v potaz také jiné otázky jako je nakládání s odpady, energetiku, pestrost a zastoupení živých organismů, radioaktivní zamořování biosféry, ztenčování ozonové vrstvy, narušování rovnováhy ekosystémů a chemikalizaci (Nováček, 2011).

3.1 Paradox lidského jednání

Nikdo nemůže s jistotou predikovat, kam nás globalizace zavede (Potůček, 2008) a není v lidských silách spolehlivě předpovědět konkrétní budoucnost (Nováček, 2011), nicméně zdá se, že velká řada člověkem započatých změn se vzhledem k cyklickému fungování Země odrazí opět na člověku. Nejedná se zde pouze o případnou změnu prostředí a podmínek, ve kterých žije, nýbrž vliv může mít přímo na lidského zdraví. Nátr upozorňuje na riziko (2005, 2002), že člověk svou

neuváženou činností modifikuje své přírodní prostředí natolik, že se stane pro něj samotného nadále nesnesitelné.

Následující schéma vyjadřuje přehled vlivů, které působí na zdraví člověka, a které mohou být východiskem během úvah o tom, jaké faktory nás jako člověka ovlivňují, a které zároveň můžeme svou činností sami vyvolávat.

Obrázek 1: Vlivy prostředí na zdraví člověka

Upraveno podle Nováček, 2011, výchozí Braniš, 1999

Jako přímé působení budoucích změn na lidstvo je uváděna (Nátr, 2005) zvýšená frekvence onemocnění a úmrtí v době veder a náhlých ochlazení, a úmrtí a poranění vyvolaná změnami a intenzifikací extrémních událostí (typu bouře, záplavy atp.). Mezi nepřímé důsledky lze uvést změny v rozsahu některých chorob, pokles kvality vody s následným vlivem choroby, narušení respiračních procesů a zvýšená frekvence alergií vyvolaná zvýšeným znečištěním ovzduší jako důsledek klimatických změn. V neposlední řadě je třeba uvést sociální dopad klimatických změn na infrastrukturu a zdraví člověka (Nátr, 2005, s. 20).

Nejvyšší míra toxických látek, jež se dostává do lidského organismu, je způsobena potravinami (Moldan, 1997). Právě výživové návyky a kvalita potravin v dnešní společnosti je vnímána jako nejzásadnější faktor způsobující vznik civilizačních

chorob, které jsou v současnosti velmi rozšířené. Ještě před 50 lety byly alergie vzácností a dnes na některou její formu trpí 30-40 % „západního“ světa. Po 2. světové válce byl také zaznamenán enormní nárůst onemocnění rakovinou. Zatímco před zhruba 100 lety onemocněl rakovinou každý 30. člověk, dnes je to každý 3. obyvatel (v rámci České republiky), přičemž každý 4. z nich na ni zemře. Stejně nepříznivý je vývoj cukrovky, roztroušené sklerózy, kardiovaskulárních chorob, revmatických chorob, obezity aj. (Zdravá výživa člověka, 2017)

4 Vývoj koncepce UR

Myšlenku holistického pojetí světa prvně vyjádřil roku 1805 Alexander von Humboldt, jenž zkoumal vzájemné působení přírodních sil a snažil se zjistit, jakým způsobem geografické prostředí uplatňuje svůj vliv na živočichy a rostliny. Další důležití vědci a časové mezníky jsou vyjádřeny ve schématu viz níže. Zde uvedené dílo Rachel Carson se později stalo hnacím motorem pro vznik četných ekologických hnutí. V roce 1969 vznikly organizace Přátelé Země a Greenpeace zasazující se o zajištění života na Zemi ve vši jeho rozmanitosti. Nejen tím se dostala do diskuze politických a společenských témat ochrana životního prostředí, čistá a obnovitelná energie, zdravá výživa, recyklace a udržitelnost (Kniha vědy, 2015).

4.1 Hypotéze Gaia

V pozdních šedesátých letech přišel britský vědec v oblasti životního prostředí James Lovelock s novou myšlenkou tzv. teorií Gaia. Ta tvrdí, že organické a anorganické složky planety Země se vyvinuly společně jako jednotný, živý, samoregulační systém. Tento systém automaticky řídí globální teplotu, atmosférický obsah, slanost oceánu a další faktory zajišťující vlastní přežití (Overview The Gaia Paradigm, 2017). Na základě toho lze Zemi přirovnat k jakémusi velkému superorganismu, který je za normálních okolností schopný významné seberegulace. V této souvislosti vydal Lovelock varování, že působení člověka na životní prostředí může celou tuto rovnováhu a schopnost Země sama sebe regulovat narušit (Kniha vědy, 2015). Míni také, že i na samotný trvale udržitelný rozvoj je již pozdě a je třeba trvale udržitelný ústup skrze změny v naší povaze a způsobu myšlení (Nováček, 2011).

4.2 Dnešní podoba koncepce TUR

Koncept TUR (=trvale udržitelného rozvoje) neboli Sustainable Development ve své nynější podobě byl poprvé koncipován na první konferenci OSN o životním prostředí, která se konala ve Stockholmu roku 1972. Zde začalo být jasné, že lidská činnost má nevyvratitelný dopad na životní prostředí, od změny atmosféry, rozšiřování pouští, ničení lesů až po redukci biologické rozmanitosti. Také se ukázalo, že mezera mezi chudšími národy a těmi bohatšími se zvětšila a je poměrně snadno změřitelná za pomoci průměrného příjmu na osobu a počtem lidí, kteří žijí pod hranicí chudoby. Je třeba brát v úvahu, že chudší státy vzhledem k nedostatku statků a velkým a rostoucím dluhům často nemají schopnost a možnost řešit problémy související s životním prostředím, potažmo rostoucí porodností (Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development, 2017). Samotný pojem UR se objevil až v reportu Our Common Future, do češtiny překládán jako „Naše společná budoucnost“ vytvořen pod vedením norské političky Gro Harlem Brundtlandové roku 1987.

Dvacet let po konání první zásadní konference OSN o životním prostředí byla přijata na konferenci UNCED v Rio de Janeiru roku 1992 Deklarace o životním prostředí a rozvoji a byl vytvořen akční plán Agenda 21 (UNCED Conference on Environment and Development, 2017). Součástí výsledku této konference je soubor zásad shrnující principy UR. Elementární je zde zásada č. 15 vyzdvihující princip předběžné

opatrnosti (precautionary principle): „*Státy musejí za účelem ochrany životního prostředí přijímat podle svých schopností preventivní přístupy. Tam, kde hrozí vážná nebo nenapravitelná škoda, nesmí být nedostatek vědecké jistoty zneužit pro odklad účinných opatření, která by mohla zabránit poškození životního prostředí.*“. Zásada č. 21 je úzce spjata s myšlenkou vzdělávání k UR: „*Tvůrčí schopnosti, ideály a odvaha mladých lidí v celém světě musejí být mobilizovány s cílem vytvořit globální partnerství, jež by umožnilo dosažení udržitelného rozvoje a zajištění lepší budoucnosti pro všechny lidi.*“ (Deklarace z Rio de Janeira o životním prostředí a rozvoji, 1992)

4.3 Složky UR

Koncepce UR je v současnosti viděna jako konsenzus mezi třemi složkami charakteristickými pro lidské společenstvo. Uvádí se, že by se měl dostat do součinnosti a rovnováhy společenský pokrok, ekonomický rozvoj a odpovědnost za životní prostředí, kdy všechny tři části jsou pro lidstvo nesporně stejně důležité. Díky kombinaci společenského pokroku a ekonomického rozvoje lze dosáhnout spravedlivého světa, ekonomický rozvoj spolu s odpovědností za životní prostředí tvoří svět životaschopný, a společenský pokrok s životním prostředím tvoří pro člověka svět obyvatelný.

Při aplikaci této kombinace může spočívat problém v samotné povaze ekonomie. Tržně orientovaná ekonomika a její dva hlavní proudy, tedy neoklasické ekonomie a keynesiánství, jsou výrazně antropocentricky orientovány, což v minulosti vedlo k egoismu a pocitu panství nad přírodou. Kromě toho vychází čistě z racionalistického pojetí, tedy upozaduje duchovní stránku lidské osobnosti (Nováček, 2011).

Na druhou stranu se poměrně nedávno rozvinul nový ekonomický směr, tzv. ekonomie životního prostředí, slibující efektivnější kombinaci činností ekonomiky a životního prostředí. Ta se snaží zdůraznit nezbytnost vysoké kvality ŽP, a nejen spotřebních konzumních statků, pro maximalizaci životní úrovně obyvatelstva. Zároveň řeší otázku, jak dosahovat politicky stanovené environmentální cíle či jak integrovat politiku ŽP do hospodářských politik. (Nováček, 2011)

Obrázek 2: Složky UR

(CENIA, 2017)

Jsou samozřejmě jisté nedostatky, které jsou konceptu právem vytýkány (a které jsem pro zajímavost uvedla do příloh viz příloha č. 1: Nedostatky v koncepci UR), přesto je to jeden z nejucelenějších přístupů, jak nás jako lidský druh trochu více přiblížit ke kontextu, přírodě a jejím zákonitostem a cyklům, a zabránit tak dalšímu poškozování naší planety.

5 Mezinárodní spolupráce, legislativa a programy

O udržitelný rozvoj se nejvíce zasazují organizace jako je OSN se svým programem pro ŽP UNEP či UNESCO. Na již výše zmíněnou Agendu 21 navázal program Agenda 2030 prezentující 17 cílů UR (Sustainable Development Goals – SDGs) pro období let 2015-2030. Současná podoba přístupu k životnímu prostředí vznikala postupnými kroky, až vykristalovala do dnešní formy. Jako zásadní v oblasti vzdělávání se jeví první konference o ekologické výchově probíhající v roce 1977 ve městě Tbilisi. Zde získal svou podobu program IEEP (=International Environmental Education Programme / Mezinárodní program v oblasti ekologického vzdělávání). V roce 1987 v Moskvě probíhal Mezinárodní kongres UNESCO o ekologické výchově a vzdělávání, kde byla připravena Mezinárodní strategie ekologické výchovy a vzdělávání na národní, regionální i světové úrovni. Ekologický program se nazýval SWIMTEP (= System-wide Medium-term Environment Programme) a později došlo k aktualizaci pod názvem SWIMTEP II (Dytrtová, 2014).

V rámci České republiky je otázka ŽP zaimplementována do listiny základních práv a svobod, podle které (Úplné znění Ústavního zákona České národní rady, čl. č. 3 – Listina základních práv a svobod):

- (1) Každý má právo na příznivé životní prostředí.;
- (2) Každý má právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.;
- (3) Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Zároveň jsou udržitelné principy uvedeny v zákoně o životním prostředí 17/1992 Sb. a v zákoně o ochraně přírody a krajiny 114/192 Sb. V roce 2003 byla v ČR zřízena Rada vlády pro udržitelný rozvoj mající v gesci Strategii UR ČR a její aktualizaci, zpracovávání situačních zpráv a metodickou koordinaci koncepčních dokumentů (Rada vlády pro udržitelný rozvoj, 2017). O rok později, v roce 2004, přijala ČR strategii UR, ke které se zavázala na konferenci v Riu de Janeiru v rámci tvorby národních strategií UR (Nováček, 2011). Spojení vzdělávání a ŽP je zahrnuto do zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

561/2004 Sb., a do rámcových vzdělávacích programů. V roce 2008 přijala vláda České republiky Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj ČR (2008-2015) stavějící na tvorbě akčních plánů. O implementaci těchto strategií se v ČR stará Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí. (Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015), 2017). Česká republika se zároveň hlásí k celosvětově uznávanému programu Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta, tzv. EVVO, jejímž cílem je rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) potřebných pro environmentálně odpovědné jednání. (Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta, 2017).

5.1 Vztah EVVO a VUR (vzdělávání pro udržitelný rozvoj) a jejich pojetí

S pojmy EVVO a VUR se setkáváme v různých obměnách, neboť do nynějška není jejich vztah řádně vymezen. Existují 3 různá pojetí vztahu těchto pojmů, což ze samotné podstaty komplikuje stanovení cílů a implementaci plánů do praxe.

1) EVVO = VUR

EVVO se přirozeným způsobem začalo rozšiřovat o oblasti udržitelného rozvoje a k základu ŽP a člověk a ŽP se přidaly souvislosti sociální, ekonomické a další. V tomto pojednání vystupují oba pojmy jako synonyma.

2) EVVO $\subset$ VUR

VUR navazuje na EVVO a rozšiřuje ho, a EVVO tak vystupuje jako podmnožina VUR (jistě se najdou i tací, kteří by přidali také vztah EVVO $\supset$ VUR).

3) EVVO $\neq$ VUR

EVVO i VUR jsou odlišné koncepce částečně se překrývající a výchovné a vzdělávací instituce se specificky věnují jednomu či druhému oboru. EVVO se zaměřuje na výchovu a osvětu o ŽP a ekologii, zatímco VUR je výrazně multidimenzionální, opírá se o souvislosti a zahrnuje společenskovední disciplíny.

EVVO lze vnímat také jako celek témat, metod a forem výchovy a vzdělávání, jenž je oficiální školní koncepcí zahrnuta v průřezovém tématu environmentální výchovy a v rámcových vzdělávacích programech u základního a gymnaziálního vzdělávání, zatímco VUR je určitá perspektiva, na jejímž základě je možno realizovat různé

předměty vzdělávání. VUR je tedy přidanou hodnotou obohacující celý systém formálního, neformálního i informálního vzdělávání (Kindlmannová, Vošahlíková, 2009). UR by svou povahou mělo být kromě environmentální výchovy přítomno prakticky ve všech následujících průřezových tématech a vzdělávacích oblastech:
Člověk

a životní prostředí, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Osobnostní a sociální výchova, Člověk a svět práce, Výchova demokratického občana / Občan v demokratické společnosti, Multikulturní výchova i Mediální výchova / Informační a komunikační technologie.

Státní program EVVO V ČR zůstává autonomním a klíčovým vzdělávacím dokumentem, základem pro tvorbu strategie a koncepce, který se specializuje na oblast životního prostředí a má přímou vazbu na Státní politiku životního prostředí ČR (Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015), 2017). Oproti tomu Strategie VUR ČR je v oblasti vzdělávání jedním z klíčových průřezových dokumentů, který začleňuje do stávajících oblastí vzdělávání nové přístupy, metody a témata (Kindlmannová, Vošahlíková, 2009).

EVVO zahrnuje činnosti a aktivity zaměřené na oblast životního prostředí probíhající ve školách a školských zařízeních (formální vzdělávání), v rámci volnočasových aktivit (neformální vzdělávání) i v rámci neorganizovaného volného času jednotlivců (informální učení). Za oblast EVVO, zaměřenou na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálními i lokálními), se považuje vzdělávání pro udržitelný rozvoj. VUR je významně interdisciplinární povahy a široce se opírá o společenskovední disciplíny, metodicky i obsahově významně čerpá z EVVO. EVVO představuje jeden z klíčových preventivních nástrojů ochrany životního prostředí a je jedním z prostředků k naplnění udržitelného rozvoje (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2008).

6 Vzdělávání jako cesta k udržitelné společnosti

6.1 Výsledky dekády vzdělávání pro UR

Navzdory úspěchům a pokrokům, které byly zaznamenány v průběhu DESD (= Decade of Education for Sustainable Development), samotné začleněné státy a jiní zainteresovaní přiznávají, že je třeba naučit se využívat celého potenciálu, které s sebou VUR přináší. Je třeba více pracovat na institucionalizaci VUR k zajištění silného politického aparátu pro jeho systematické zavádění. Zároveň je třeba více výzkumů, inovací, monitorování, evaluaci k rozvoji a ověřování efektivity VUR praktik. Ukázalo se, že ekonomické, politické, technologické a finanční regulace nejsou pro udržitelnost dostatečné, a je třeba provést zásadní změny ve způsobu myšlení a chování lidí.

Výsledek dekády je zaznamenán za pomoci pěti hlavních priorit:

priorita č. 1 – soudržnost politik směřující k UR na globální, regionální i národní úrovni;

priorita č. 2 - transformace vzdělávacího prostředí, což ve formálním prostředí obnáší další rozšiřování VUR. Primárním cílem je, aby všichni studenti měli znalosti, postoje a schopnost reagovat na výzvu trvale udržitelného rozvoje během celého profesního a osobního života.

Ve světě práce, ať už ve veřejném nebo soukromém sektoru, je třeba vyvinout úsilí na podporu kultury a zásad udržitelnosti v rámci celoživotního učení (celoživotní praxe), které bude pokračovat i mimo formální vzdělávání do každodenního pracovního života. Soubor dovedností musí také zahrnovat kritické analýzy a rozhodovací dovednosti.;

priorita č. 3 – budování kapacit pedagogů a školitelů;

priorita č. 4 – posílení a mobilizace mládeže (i ty nejmladší děti mohou hrát roli při ovlivňování okolních komunit.);

priorita č. 5 - urychlení udržitelných řešení na místní úrovni (UNESCO, 2014).

6.2 Sociální změna

„Vzdělávání je nejsilnější zbraň, kterou můžete použít ke změně světa.“

(Nelson Mandela)

Vzdělávání je nástroj umožňující reformu společenských hodnot a tvorbu společenské změny. Udržitelný rozvoj ve své nynější podobě není uskutečnitelný bez zásadních změn hodnotové orientace populace. Na tom se kolektivně shoduje mnoho autorů: (Moldan, 1997; Zenelaj, 2013; Saylan 2011; a jiní).

Možná změna chování směrem k UR obnáší změnu vzorců spotřeby společnosti. Ta by měla směřovat od materiální společnosti k tzv. „postmateriální“ založené na investicích do vědění, podpoře inovací a na postupném odpojení růstu kvality života od environmentální zátěže (Nováček, 2011). Nováček se zároveň domnívá, že existují pouze dva faktory, které mohou vést k posunu hodnotových orientací a tím je **strach** nebo **vize pozitivního východiska**.

Zásadní přeměna vzdělávacích systémů vyžaduje změny na všech úrovních a ve všech oblastech vzdělávání. Nejen ve formálním vzdělávání, ale také v neformálním a informálním procesu, aby se všichni občané, mladí lidé i dospělí mohli naučit, jak přispívat k cílům spravedlivějšího, udržitelnějšího a bezpečnějšího světa (UNESCO, 2014). Z deklarace vyplývá (Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji, 2017), že vzdělávání, včetně formálního, veřejného povědomí a odborného školení, je třeba vnímat jako proces, jehož prostřednictvím mohou lidské bytosti a společnosti dosáhnout svého největšího potenciálu. Jak formální, tak neformální vzdělávání poskytuje nenahraditelnou možnost změny lidských postojů tak, aby jedinci měli potenciál posuzovat a řešit otázky udržitelného rozvoje. Je také velmi důležité pro získání environmentálního a etického povědomí, hodnot a postojů, schopností a chování, které je v souladu s udržitelným rozvojem a může zajistit změny za pomoci účasti veřejnosti na rozhodování.

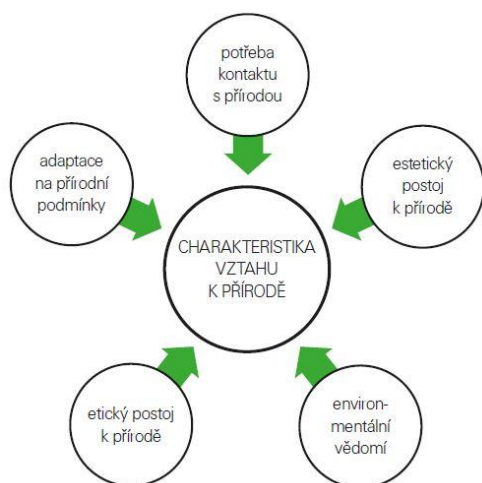
V zásadě by tedy mělo environmentální a rozvojové vzdělávání řešit otázky dynamiky fyzikálního / biologického a socio-ekonomického prostředí i lidského (také duchovního) rozvoje, mělo by být integrováno ve všech oborech a mělo by využívat formálních i neformálních metod a efektivních prostředků komunikace.

Informální učení zahrnuje zvyšování povědomí veřejnosti o udržitelném rozvoji skrze práci, rodinný život a volný čas a opírá se o širokou škálu prostředků: tisková a online média, televize, rozhlas, kampaně, pouliční divadlo, sociální média, virální zprávy (veškeré prostředky sloužící k informování široké veřejnosti). Zvyšování povědomí nemusí samo o sobě vést ke změnám ve volbách a společenských výsledcích, ale je první v kontinuu komunikačních a vzdělávacích strategií, jejichž cílem je usnadnit hlubší porozumění a učení s cílem ovlivnit postoje a hodnoty, a nakonec umožnit jednat (UNESCO, 2014).

6.3 Pět charakteristik vztahujících se k životnímu prostředí

Z hlediska psychologie (ekopsychologie) je možné rozlišovat několik forem vztahu k ŽP. Z inspirace Krajhanzlem (2014) lze vyvodit závěr, že každý člověk má určitý vztah k přírodě a životnímu prostředí, a i negativní vztah je vztahem svého druhu. Důležité je specifikovat o jaký vztah se jedná, a jaké má daná osoba vnitřní motivy. Autor na základě svých zkušeností a převzatých zkušeností jiných odborníků definuje pět rovin takového vztahu:

Obrázek 3: Charakteristika vztahu k přírodě; pět dimenzí

Potřeba kontaktu s přírodou vyjadřuje potřebu trávit co nejvíce času v přírodě a obecně být s přírodou v kontaktu. Příkladem člověka, u kterého se předpokládá taková zvýšená potřeba, může být například houbař či víkendový chatař. Osoba, jež je schopna **adaptace na přírodní podmínky**, disponuje určitými schopnostmi a dovednostmi, jak si v přírodě poradit. Uvedená charakteristika bývá typická pro

skauty a woodcraftery, od nichž se očekává schopnost v přírodě „přežít“. **Estetický postoj k přírodě** se často projevuje přírodním mysticismem a uměním. Člověk schopen takového estetického prožívání je přírodou přitahován, někdy až pohlcován. Příroda pro něj představuje celou škálu podnětů a vjemů a je schopen vnímat její detaily, vůni, barvy, světla, zvuky i energii. **Etický postoj k přírodě** staví na morálních emocích a přesvědčeních o tom, jaké mají lidé práva a povinnosti ve vztahu k přírodě, a obsahuje otázku, kde začíná a končí lidský soucit s živou přírodou. Může obsahovat typická dilemata jako dichotomie „kácet x nekácet“ / „střílet x nestřílet“ a podobně. Schopnost chovat se odpovědně k životnímu prostředí se nazývá **environmentální vědomí**. Obnáší lidské vnitřní motivace k chránění ŽP, proenvironmentální návyky, schopnost uskromnění se a podporu environmentální politiky. Na základě tohoto rozčlenění vznikají individuální rozpory ve vztahu k přírodě. Jednotlivec může mít některou charakteristiku vysokou a jinou naopak velice nízkou. Příkladem může být turista cestující za divokou přírodou. Ten má patrně vysokou potřebu kontaktu s přírodou, avšak nízké environmentální vědomí.

6.4 Přístup k VUR

Jako stěžejní se při úspěšné implementaci udržitelného myšlení ukazuje zvyšování důrazu na **pěstění dobrovolné skromnosti** a založení na principu **předběžné opatrnosti**. Zoe Weil se zabývala otázkou, jak skrze vzdělávání můžeme měnit svět směrem k udržitelnosti. Elementární myšlenkou je vycvičení jedinců v tzv. „solutionaries“. Tento pojem nemá v českém jazyce patřičný a jednoslovný ekvivalent, avšak člověka, který je vnímán jako solutionary, lze vnímat jako „osobu hledající a nalézající řešení“. Konkrétně musí být vytrénována k tomu, aby identifikovala nehumánní, neudržitelné a vykořisťovatelské systémy, a následně se se svými znalostmi a dovednostmi dokázala zasadit o rozvoj praktických, efektivních a vizionářských řešení a pozitivních změn, které v obecné rovině nepovedou k újmě či poškození jakékoliv ze stran.

Dle Weil je dále třeba věnovat pozornost problematice známkování dětí, které v dětech automaticky vyvolává touhu po získání dobré známky bez ohledu na mistrovství v dovednostech a reálném zvládnutí dané problematiky. Studenti by se měli pohybovat vpřed nikoliv na základě času, který na daném předmětu či dovednosti strávili, avšak

na základě dokonalého zvládnutí. Dnes je toto možné i za pomoci počítačových technologií, které mohou automaticky zaznamenávat pokrok a docílené kompetence (Weil, 2016).

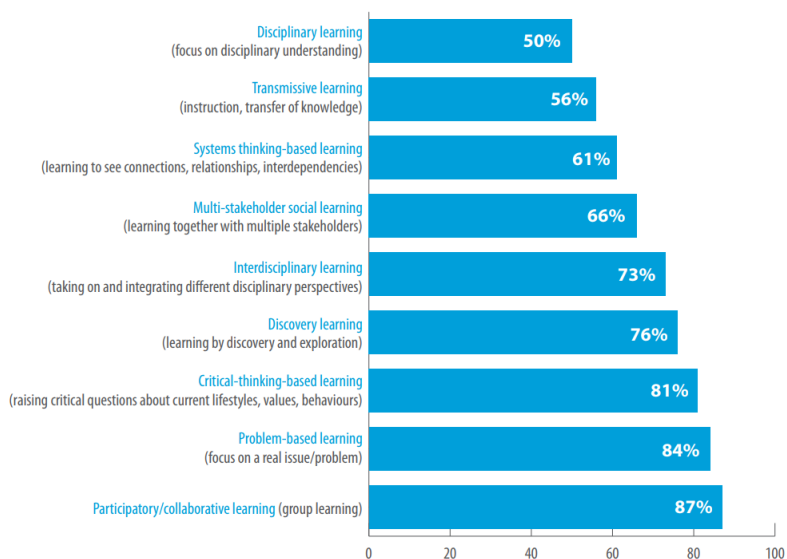
6.4.1 Přístup k učení směrem k UR z pohledu vzdělavatele

Záměry lektora v rámci vzdělávání k UR by měly být následující (UNESCO, 2014):

- ❖ kritické myšlení, vč. kladení kritických otázek;
- ❖ systematické myšlení;
- ❖ rozvoj schopnosti reagovat prostřednictvím aplikovaného učení;
- ❖ objasnění hodnot jednotlivce;
- ❖ rozlišení rozdílu (ambivalence) mezi tradicemi a inovacemi;
- ❖ rozvoj schopností predikce či imaginace budoucích scénářů, vč. vštípení představy o více pozitivní a udržitelnější budoucnosti;
- ❖ naučit činit rozhodnutí cestou společného blaha. Převzetí odpovědnosti za aktivity směrem k UR (problem based learning). Podle Weil je toto naprosto klíčová složka vedoucí k úspěchu (Weil, 2016);
- ❖ vyzvižení kooperace oproti kompetici.

Hiearchicky se jako nejvíce efektivní způsob učení ukazuje participační a skupinové učení, dále tzv. problem based learning, tedy řešení reálných problémů, a poté critical based learning, tedy učení kritickému myšlení. Dětem zároveň musí být umožněno vyjadřovat své názory a přesvědčení otevřeně s pocitem, že nikdo nebude přehlížen za nepopulární nápady a pohledy (Weil, 2016).

Obrázek 4: Typy učení v souvislosti s VUR z hlediska efektivity

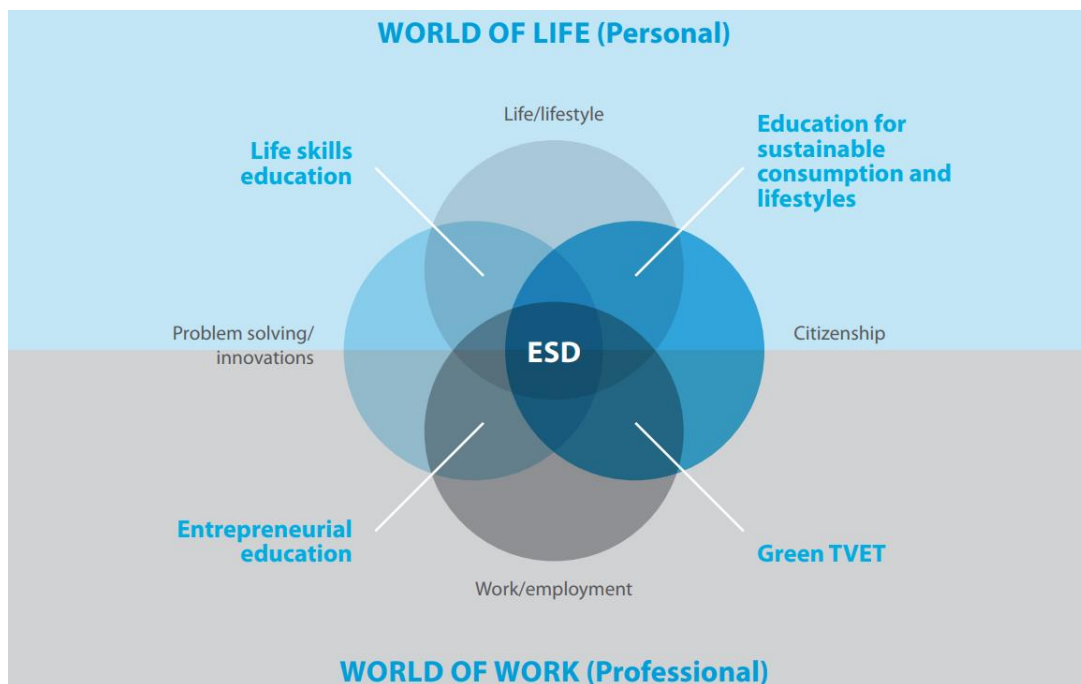

(UNESCO, 2014)

6.4.2 Kompetence z hlediska příjemce vzdělávání

V rámci UNESCO aktivity „Technical and Vocational Education and Training“ bylo vytvořeno schéma klíčových aspektů pro UR. To je rozděleno na dvě primární části, osobní svět a profesní svět. Dále jsou zde 4 hlavní segmenty: práce, život a životní styl, občanství a řešení problémů či inovace. Tam, kde se protínají, jsou uvedeny typy vzdělávání s tím související: podnikatelské, vzdělávání za dovednostmi pro život, vzdělávání k udržitelné spotřebě a udržitelnému životnímu stylu a tzv. green TVET či green education zabývající se ekologizací pracovní sféry. To vše dohromady tvoří přístup k ESD (=Education for Sustainable Development/ ke vzdělávání k UR)

Obrázek 5: Klíčové aspekty úspěchu TVET vzhledem k UR

(UNESCO, 2014; originál UNESCO 2013d)

Níže je uveden výčet kompetencí, které by měly být vzdělávajícími převzaty pro udržitelné jednání (Základy vzdělávání pro udržitelný rozvoj, 2017).

Etické principy udržitelného jednání

jednat zodpovědně;

uplatnit emoční inteligenci;

respektovat sebe a své okolí;

jednat spravedlivě.

Retinita (síťování)

myslet celostně a systémově;

pracovat mezioborově; vidět souvislosti mezi obory;

spolupracovat;

participovat (spolupodílet se);

myslet kriticky;

vnímat rozmanitost.

Motivace pro budoucnost

být iniciativní;

chápat učení jako celoživotní proces;

předvídat následky jednání;

být kreativní – hledat nová řešení;

znát a používat jiné technologie.

K tématu spolupráce je vhodné doplnit i rozvinutí schopnosti pracovat nezávisle a schopnost sebereflexe, sebeřízení a sebehodnocení (Weil, 2016).

Asistent profesora pan M. Vijirayar se zabýval otázkou sociální změny a z hlediska UR analyzoval význam a funkci vzdělávání následně (Social Change, 2017):

- ❖ Ochrana a zvyšování kultury a civilizace;
- ❖ zvyšování povědomí o jiných kulturách;
- ❖ využití volného času;
- ❖ národní rozvoj;
- ❖ rozvíjení mezinárodního cítění;
- ❖ zlepšení emoční jednoty.

Zásadními kompetencemi z hlediska RVP jsou (Kindlmannová, Vošahlíková, 2009):

- ❖ Kompetence k učení;
- ❖ kompetence k řešení problémů;
- ❖ kompetence komunikativní;
- ❖ kompetence sociální a personální;
- ❖ kompetence činnostní a občanské;
- ❖ kompetence pracovní;
- ❖ kompetence k podnikavosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

Práce staví na tezi, že udržitelný rozvoj není do vzdělávání v ČR dostatečně implementován. U formálního školního vzdělávání může být problematický způsob implementace spočívající ve využití programů třetích stran (ekocenter, ekoporaden) bez snahy o začlenění konceptu do vnitřních struktur školy a jejích plánů. Školní prostředí má potenciál být modifikováno tak, aby lépe odpovídalo potřebám UR.

Přínos práce spočívá v poskytnutí uceleného přehledu o poskytování VUR na území ČR, ve tvorbě vlastní souhrnné tabulky, obsahující různé aspekty, které je nezbytné zohlednit při tvorbě vzdělávacího plánu pro efektivní vštěpování udržitelného jednání (obsahuje: deskripci vztahu k přírodě, kompetence vzdělávajících se, ověřené metody učení, doprovodné problematické jevy). Součástí syntézy je rozbor jednotlivých bodů za účelem pojmenování schopností, na které je třeba se z hlediska VUR zaměřovat, a které by tak měly vždy provázet výuku a být vyzdvihovány. Poslední část ilustruje návrh dvouleté koncepce programu pro obor středního odborného vzdělávání založeného na ucelenějším učení skrze stanovení výchozího měsíčního tematického okruhu.

Práce si pokládá následující výzkumné otázky:

- ❖ Kdo poskytuje VUR a které služby jsou nejčastěji poskytovány?
- ❖ Jak funguje spolupráce mezi školami a organizacemi poskytujícími VUR?
- ❖ Jaké jsou dle ekocenter nejefektivnější strategie, způsoby nebo formy a metody učení pro UR?
- ❖ Jaké jsou nedostatky v celém přístupu k VUR? Kde je prostor na zlepšení v rámci VUR?

Struktura praktické části je koncipována tak, že prvotní část analyzuje území ČR z hlediska VUR a organizací, jež jej poskytují, z nichž některé byly vybrány za účelem poskytnutí rozhovoru, který se zaměřoval na: spolupráci škol a ekocenter a efektivní strategie a nedostatky ve VUR. V rámci syntézy názorů z poskytnutých rozhovorů, výstupů z teoretické části práce a vlastních úvah dále vznikl přehled předpokladů nezbytných pro daný typ vzdělávání, na což volně navazuje tvorba návrhu koncepce

vzdělávacího plánu v rámci středního odborného vzdělávání. Závěrečná část se věnuje udání doporučení a vyvození závěru.

Práce se vzhledem k rozsahu není schopna podrobně věnovat některým oblastem vzdělávacího plánu, které proto mohou být podkladem pro další takto zaměřené práce. Prostor pro další průzkum je zde především v oblasti financování projektu, analyzování možných spojitostí mezi předměty a daným tématem, realizace programu a jeho vyhodnocování, komparace absolventů a ne-absolventů navrženého programu (vč. tvorby evaluačního závěrečného dotazníku), analýzy možností vhodného doplnění tréninkového vzdělávacího programu pro pedagogy, konkrétního návržení spolupráce škol a ekocenter na předepsaném tématu.

7 Struktura VUR v ČR

V ČR existuje škála organizací, které se angažují na poli životní prostředí a ekologie a řada z nich vstupuje také do vzdělávání (EVVO, VUR). Do výčtu lze zahrnout velké instituce jako ministerstva (především MŽP, MŠMT), kraje, obce a parky a dále velká sdružení nebo organizace, které obvykle vytváří sítě organizací nebo síťové projekty. Formální školní vzdělávání by v tomto směru mělo vycházet z příslušných RVP a ŠVP. Školy zároveň mají možnost zapojit se do programu Ekoškola, jenž je pod záštitou MŠMT, a označit se tak za ekologicky nakloněnou školu. Školská zařízení však k edukaci svých žáků a studentů směrem k UR velmi často využívají programů různých vnějších ekologických organizací, jež realizují svůj program, ať už v rámci svých prostor či přímo v areálu dané školy. Právě tyto organizace a přehled o nich bude prezentován na následujících stránkách práce. Pro úplný přehled nelze opomenout také práci ekoporaden (environmentální poradenství). A za zmínku stojí jistě i další střediska, například centrum, jenž se věnuje následné evaluaci environmentálně zaměřených edukačních aktivit¹. Ekologické organizace, ekoporadny, střediska pro EVVO/VUR jsou obvykle součástí neziskového sektoru a velmi často se nezaměřují pouze na oblast vzdělávání. Někdy se jejich činnosti prolínají a nezřídka se některé organizace sekundárně zaměřují například na chov zvířat, péči o les a jinou nezastavěnou plochu, ubytovací činnost, prodej environmentálně šetrných produktů atp.

7.1 Celorepublikové environmentální organizace

V následujících bodech bude uveden výčet nejvýraznějších uskupení, které u nás můžeme z hlediska EVVO, VUR a programů životního prostředí nalézt:

- ❖ ČSOP - Český svaz ochránců přírody
- ❖ Zelený kruh
- ❖ Nadace Partnerství
- ❖ Arnika
- ❖ Děti Země
- ❖ Greenpeace CZ

---

¹ <http://spora.cz/>

- ❖ Hnutí Brontosaurus
- ❖ Hnutí Duha
- ❖ Rosa
- ❖ Pavučina - Síť středisek ekologické výchovy
- ❖ Síť ekologických poraden STEP

Zároveň jsou velmi rozšířené tyto programy:

- ❖ Ekoškola – koordinováno vzdělávacím centrem Tereza
- ❖ ŠUŽ (Škola pro udržitelný život) – Program Nadace Partnerství a Střediska ekologické výchovy SEVER

7.2 Ekoporadny

Důležitým nástrojem pro poskytování informací souvisejících s životním prostředím jsou ekoporadny zaměřené na širokou veřejnost a občanskou společnost (do roku 2009 byly součástí EVVO viz České organizace k EVVO). Síť ekoporaden spravuje Ministerstvo životního prostředí a samotné poradenství je poskytováno zejména v těchto oblastech:

- ❖ Ekologická domácnost
- ❖ Biopotraviny
- ❖ Zemědělství
- ❖ Pasivní domy
- ❖ Voda
- ❖ Odpady
- ❖ Krajina
- ❖ Udržitelný rozvoj
- ❖ Ekologická stopa
- ❖ Energetika
- ❖ Agenda 21
- ❖ Rozvoj venkova
- ❖ Environmentální výchova
- ❖ Ochrana přírody
- ❖ Ochrana zvířat

- ❖ Doprava
- ❖ Ovzduší
- ❖ Zelená úsporám
- ❖ Právní problematika

V tomto případě opět záleží, jak je pojmáno UR a zda je vnímáno separátně nebo pohlcuje také ostatní témata. Nicméně oficiálně je dle MŽP ekoporaden zaměřených na udržitelný rozvoj v ČR 39 (aktuální ke dni 16.9.2018).

Obrázek 6: Mapa ekoporaden na území ČR dle dat MŽP

Zdroj: vlastní zpracování, výchozí data přejeté z portálu MŽP <http://www.ekoporadny.cz>, podkladová mapa <https://www.maturitnitabla.cz/images/mapa-cz.png>

7.3 Ekologické organizace

V současnosti má MŽP v evidenci 173 ekocenter, z nichž se dle dostupných údajů udržitelným rozvojem zabývá celkem 115 organizací (některé přesahují oblast jednoho kraje) se zaměřením na dětskou skupinu a 63 se zaměřením na dospělé (data aktuální ke dni 25.10.2018). Některé organizace označené trvale udržitelným rozvojem se tomuto tématu aktivně nevěnují. Naopak některé neoznačené organizace se jím ve skutečnosti zabývají. Také jsou centra, která se touto oblastí zabývají, nicméně nejsou zapsána pod záštitou MŽP.

Obrázek 7: Mapa ekocenter na území ČR dle dat MŽP

Zdroj: vlastní zpracování, výchozí data přejeté z portálu MŽP <http://www.ekocentra.cz>, podkladová mapa <https://www.maturitnitabla.cz/images/mapa-cz.png>

Vzhledem k potřebám práce jsem vytvořila vlastní systém selekce organizací, abych sepsala list vzdělávacích organizací, které budou vyhovovat potřebám práce. Postup byl následovný:

1. Sumarizace ekocenter na území ČR;
2. Vyloučení institucí, u nichž není edukace primární činností (pro příklad: zoologické zahrady, instituce, u nichž je elementární náplní muzejní činnost, domy dětí a mládeže, informační centra, střediska národních parků a další. Čímž není zpochybňována kvalita programů těchto organizací);
3. Rozčlenění organizací na ty, u nichž převažuje EVVO výchova vs. VUR (vysvětlení viz kapitola „Vztah EVVO a VUR“). V některých případech byl směr výrazně uveden. Někdy bylo třeba použít „deduktivní metodu“ na základě uvedených programů, obsahů a samotné prezentace organizace. V tomto kroku byl také list zredukován o ČSOP organizace, které jsou ze samotné podstaty spíše EVVO.;
4. Prověření aktivní činnosti v roce 2017/2018, případně 2018/2019.

Na základě dané aktivity jsem sestavila list organizací vhodných pro potřeby mé bakalářské práce.

7.3.1 List vhodných organizací pro účely práce

Název organizace	Místo působení (sídlo)
Arpok, o. p. s.	Olomouc
Centrum environmentální a globální výchovy Cassiopeia	České Budějovice
Čmelák – Společnost přátel přírody z.s.- projekt Nový Prales	Liberec
Ekocentrum Skřítek Polička o.s.	Pomezí
Ekodomov, z. s.	Praha
Ekocentrum Loutí	Rabyně
Ekocentrum Podhoubí	Praha
Chaloupky o. p. s.	Kraj Vysočina
Lipka	Brno
Naučné středisko ekologické výchovy Kladno-Čabárna, o.p.s.	Kladno
Rozhodník, z. s.	Ostrava
Sever – více org.	Ústecký kraj, Královéhradecký kraj
Středisko ekologické výchovy Libereckého kraje, p. o. (STREVLIK)	Hejnice
Škola obnovy venkova Třanovice, o. p. s.	Třanovice
TEREZA, vzdělávací centrum, z. ú.	Praha

8 Rozhovory se zástupci ekocenter

Aby bylo možné odpovědět na výzkumné otázky práce (během rozhovorů se bylo možno zaměřit především na ty obsahující spolupráci škol a ekocenter a přístupy k VUR a jeho nedostatky), byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Ten spočíval ve volném vedení dialogu a opíral se o předem připravenou kostru otázek, které je možno právě pro tento typ rozhovoru dle potřeby modifikovat, případně, eliminovat a lze pokládat i původně nestanovené otázky. Příslušné otázky vyplynuly z výzkumných otázek a byly položeny zastupujícím zaměstnancům ekocenter, kteří byli ochotni na šetření spolupracovat v průběhu roku 2018. Na následujícím výčtu se podílely organizace: Arpok, o. p. s., Lipka a ŠOV Třanovice, o. p. s., přičemž zástupci byli lidé z oblasti vztahu s veřejností nebo vedoucí střediska. Nutno podotknout, že byl zaznamenán velký nepoměr mezi počtem oslovených organizací a počtem spolupracujících organizací. Nicméně to, že počet aktivně spolupracujících organizací byl markantně nižší, lze přisoudit také velké vytíženosti těchto organizací. Rozhovorové otázky byly pokládány obecně za účelem ponechání volného prostoru odpovídajícím. Níže jsou uvedeny některé z nich:

- ❖ Se kterými školami spolupracujete (MŠ, ZŠ, SŠ, Alternativní typu Montessori, lesní MŠ...) a jak byste tuto spolupráci zhodnotili?
- ❖ Jaký způsob učení, jaké formy, metody či přístupy se Vám v problematice udržitelného rozvoje nejvíce osvědčily? Myslíte, že je vhodné z hlediska UR využívat standardní známkování dětí (1-5)?
- ❖ Evaluujete své aktivity? Pokud ano, kterou volíte metodu?
- ❖ Je něco, co vnímáte jako problematické v kombinaci formálního školního vzdělávání s Vámi, jakožto organizacemi, které poskytují environmentální vzdělávání „externě“?

Odpovědi byly sesumarizovány a následně vyselektovány na základě přínosu pro práci. Takto byly vyvozeny následující skutečnosti:

- ❖ Je třeba zajistit kvalitní výuku samotných vzdělavatelů směrem k UR
- ❖ Vyučující obvykle nemají takové časové možnosti, aby se danému problému dostatečně věnovali a v rámci škol obvykle bývá pouze jediný EVVO koordinátor

- ❖ Spolupráce mezi ekocentry a školami je do značné míry zatížena finančními záležitostmi (citace jedné z organizací: „*školy mají problém zaplatit autobus, aby k nám přijely, dále také zaplatit vstupné na žáka. Z 50,- Kč jsme museli zvýšit vstup na 70-90,- Kč, jelikož není možné z nízké částky zaplatit školicí místnost, přípravu pracovních listů a práci lektora a průvodce exkurzí v exteriérech.*“)
- ❖ Děti obecně netráví dostatek volného času venku (ve školním, ale i rodinném prostředí)
- ❖ V období puberty zájem o ŽP dočasně klesá
- ❖ Některá ekocentra nemají zaveden žádný systém evaluace svých programů
- ❖ EVVO (UR) se stále jeví jako okrajové téma, není řešeno dostatečně průřezově
- ❖ RVP neříká, jak efektivně VUR implementovat
- ❖ Programy z vnějšku nejsou s to mít kvůli své krátkodobosti velký efekt na postoje a hodnoty jedince

Při vzdělávání pro UR se vzdělavatelům osvědčilo:

- ❖ Frekventované používání interaktivních metod
- ❖ Využívání způsobu učení skrze metodu řešení problémů
- ❖ Škola hrou
- ❖ Absence známkování
- ❖ Ukázka skutečností v reálných a necenzurovaných („*drsnějších*“) podobách

9 Sumarizace aspektů nezbytných při tvorbě efektivních plánů pro VUR

Při probíhající rešerši v informačních zdrojích nebyl nalezen uspokojující a komplexní seznam týkající se přístupu k VUR, proto pro potřeby práce byla vytvořena za pomoci kombinace literární rešerše, rozhovorů i samostatných úvah **vlastní souhrnná tabulka** s položkami, které je třeba vzít pro VUR v potaz. Tabulka obsahuje již uvedené **roviny vztahu** člověka a přírody, **kompetence**, které se váží na RVP v ČR pro UR a **kompetence** pro samotný koncept VUR (viz návaznost na kapitolu č. 6.4.2.), dále zahrnuje **vhodné metody učení** a přidané jsou navíc možné **faktory resistance**, které eventuálně mohou bránit změně chování směrem k UR. K nim je třeba uvést, že neaspírají na jediný a bezchybný výčet přidružených problémů, nýbrž jsou uvedeny proto, aby byly brány v rámci daného problému v potaz a byly zohledněny při volbě přístupu k tvorbě vzdělávacího plánu pro UR. Důvody, proč nelze tento výčet uvést jako definitivní a ze 100 % spolehlivý shrnují níže:

- ❖ S danou problematikou se pojí body a problémy na různých úrovních, a proto je nelze vzájemně komparovat a stavět korektně vedle sebe. V některých případech se může jednat o obecné zákonitosti, jindy o antropologické a evoluční vysvětlení, psychologii jedince a jeho nástroje, kulturní prostředí, filozofické otázky týkající se samotné povahy světa a další.
- ❖ Je sporné a těžko změřitelné, které faktory jsou opravdu významné a které pouze doplňkové.
- ❖ S některými jevy se můžeme potkávat každodenně, jiné se objevují sporadicky v závislosti na situaci.
- ❖ Dá se předpokládat, že to, z jakého důvodu jedinci nejsou schopni být k UR a ŽP uvědomělejší, může souviset se všemi uvedenými faktory zároveň, může být jejich kombinací, mohou některé využívat na denní bázi a jiné pouze situačně a bylo by možné do výčtu zahrnout i další položky.

Pro doplnění bych dále uvedla, že jsou určité organizace i v rámci České republiky, které se těmito vstupními faktory zabývají, nicméně momentálně stále probíhají studie, u nichž ještě nejsou známy výsledky (v době rozhovoru měla obdobná studia například probíhat pod záštitou organizace Lipka).

Na následující straně je uveden první přehled všech aspektů, které by, podle mého názoru, měly být zohledněny při tvorbě vzdělávacích plánů pro udržitelný rozvoj. Finální přehled, který navazuje na níže uvedenou tabulku a navazuje na jednotlivé body výčtem potřebných schopností, je většího formátu, a proto je vložen na konec práce do **přílohy č. 2: „Zásadní aspekty pro VUR vztahované ke schopnostem jedince“**. Cílem bylo překlopení všech bodů tak, aby odpovídaly jednotlivým schopnostem, jejichž rozvoj by měl být při tvorbě takového vzdělávacího plánu vyzdvihován.

5 charakteristik vztahu k ŽP	Potřeba kontaktu s přírodou	Adaptace na přírodní podmínky	Estetický postoj k přírodě	Etický postoj k přírodě	Environmentální vědomí																
	<i>Obrázek 8: Přehled č. 1- základní aspekty pro VUR</i>																				
ESD metody učení (od neúčinnější po nejméně účinné)	Participační/Skupinové učení	Učení založené na řešení problémů	Učení založené na kritickém myšlení	Učení objevováním	Mezioborové učení	Společné učení se zainteresovanými subjekty	Učení založené na systémovém myšlení (spojitosti, vztahy, závislosti)	Předávání znalostí	Disciplinární učení? (porozumění vědám)												
Kompetence dle RVP pro UR ČR	Etické principy udržitelného jednání	Jednat zodpovědně	Uplatnit emoční inteligenci	Respektovat sebe a své okolí	Jednat spravedlivě																
	Retinita (síťování)	Myslet celostně a systémově	Pracovat mezioborově; vidět souvislosti mezi obory	Spolupracovat	Participovat (spolupodílet se)	Myslet kriticky	Vnímat rozmanitost														
	Motivace pro budoucnost	Být iniciativní	Chápat učení jako celoživotní proces	Předvídat následky jednání	Být kreativní – hledat nová řešení	Znát a používat jiné technologie															
Kompetence (Výsledky kvalitativní analýzy RVP PV)	Kompetence k učení	Kompetence k řešení problémů	Kompetence komunikativní	Kompetence sociální a personální	Kompetence činnostní a občanské	Kompetence pracovní	Kompetence k podnikavosti														
Faktory resistance vůči vstěpení udržitelného jednání	<u>Psychologické aspekty (ego obranné mechanismy aj.)</u>	Racionalizace	Alibismus	Lenost (Pohodnost)	Vyhledávání identického názorového prostředí	Nedostatečné sebehodnocení	Vzdávání se odpovědnosti a přehazování na vyšší instance	Vzdávání se odpovědnosti skrze popírání	Přirozený strach z neznámých věcí	Stavění lidského druhu do centra vesmíru	Osobnostní hodnoty, postoje, vlastnosti										
	<u>Antropologie/Evoluce/Industrializace</u>	Odcizení se přírodě																			
	<u>Vnější faktory/okolnosti (neovlivnitelné jedincem)</u>	Vrozený vztah k ŽP	Zanedbatelné informace o efektivních nástrojích	Nedostatečné začlenění EV(UR) do edukačních procesů	Vysoká míra obecnosti definice a cílů UR																
	<u>Vzdělání</u>	Level dosaženého vzdělání jednotlivce																			
	<u>Kultura</u>	Kulturní vzorce a stereotypy	Konzumní způsob života	Individualismus a snižování sociální koheze	Stavění environmentální idey naroveň politické volby	Nízký důraz na vliv jednotlivce (př. na kupní sílu)															
	<u>Morální rozhodování/přesvědčení</u>																				

10 Návrh koncepce vzdělávacího plánu pro střední odborné vzdělávání: Udržme měsíc

10.1 Úvodní informace ke vzdělávacímu plánu

Návrh vzdělávacího plánu pro edukaci s ohledem na UR prezentuje hrubou koncepci úpravy vzdělávacího plánu školy a je zaměřen tak, aby příjemci vzdělávání měli v každé problematice oblasti **ucelený přehled o daném tématu**. To může nabídnout koncept založený nikoliv na bázi určení obsahu jednotlivých předmětů separátně a jejich následné spojení v jednom rozvrhu, kde jsou si předměty více méně cizí, nýbrž ucelený tematický nad rámec, který by sloužil jako vodítko pro všechny probíhající předměty, které z tématu mají vycházet. Daná témata lze samozřejmě vybírat různým způsobem a jejich délku stanovovat dle potřeby. Koncepční program Udržme měsíc je založen právě na měsíčním časovém rámci, je určen pro 2. a 3. ročníky SOV (středního odborného vzdělávání), kdy jedno stanovené téma má vyčleněn celý měsíc, ve kterém by se mu měly uzpůsobit nejlépe všechny vyučované předměty, primární školní aktivity a také by v rámci daného měsíce měl být v posledním týdnu vždy vyčleněn minimálně jeden pracovní den (v délce trvání 6 hodin), který se speciálně zaměří na stanovené téma, a lze ho pojmout ve formě exkurze, výletu, ale také přednášky, promítání či prostor nabídnout programu ekocenter, hodící se právě na danou probíranou problematiku (téma by tedy nemělo být nahodilé, ale mělo by zapadat do obecného měsíčního tématu školy). Předpokládané zakončení programu je založené na rozdání dotazníků individuálních postojů a hodnot a jejich vyhodnocení.

Plán má dvě roviny změn stávající koncepce, přičemž první část a zásadní složka stojí na tom, že **veškeré vyučované předměty v daných dvou ročnících by se měly obsahově přizpůsobit** vybranému tématu měsíce (témata viz kapitola 10.5. „*Rozpis okruhů dle jednotlivých měsíců*“). Na základě stanoveného tématu se pak **vymezí jeden školní tzv. „udržitelný“ den** v posledním týdnu měsíce, který bude vhodným způsobem doplňovat probíranou měsíční látku.

Samotný návrh bude obsahovat cíle koncepce, souhrn předmětů daného oboru dle RVP, dále budou uvedeny zásady programu, vyjmenovány jednotlivé tematické okruhy, na něž navazují podbody, ze kterých mohou vycházet jednotlivé předměty,

a budou uvedeny doplňkové informace. Součástí bude rovněž uvedení cílů z pohledu žáka (absolventa), SWOT analýza a načrtnutý způsob evaluace.

10.2 Obecné cíle koncepce

Program si dává za cíl zejména:

- ❖ Ilustrovat možnost inovativního směřování vzdělávání v rámci koncepce UR
- ❖ Reorganizovat (Transformovat) koncept stávajícího středního odborného vzdělávání takovým způsobem, aby byl více v souladu s cíli udržitelného rozvoje
- ❖ Otestovat nové přístupy ke vzdělávání v prostředí ČR
- ❖ Zkomplexnit vzdělávací program a vytvořit lepší síť mezi všemi předměty
- ❖ Ozvláštnit výuku žákům nacházejících se v kritickém vývojovém období, a tím vzbudit jejich zájem
- ❖ Zaktivizovat větší skupinu žáků
- ❖ Vyvodit obecné závěry z komparace postojů absolventů daného programu a postojů absolventů standardního studijního programu vybraného oboru
- ❖ Podpořit zavádění konceptu udržitelného myšlení skrze výchovu „solutionaries“ lidí, tedy těch, kteří jsou aktivní, umí systémově analyzovat problémy, nalézat řešení a jednat udržitelným způsobem

10.3 RVP a rozložení disponibilních hodin

Projekt je aplikovatelný na více oborů středního odborného vzdělávání, nicméně jako prototyp je program nastaven a tvořen dle oboru **63-41-M/01**, Ekonomika a podnikání, se čtyřletým studiem a způsobem ukončení maturitní zkouškou. Obor byl zvolen zejména vzhledem ke svému relativně obecnému zaměření. Aby mohl být program správně implementován a splňoval požadavky kladené MŠMT, bylo třeba prostudovat příslušné RVP, včetně možností disponibilních hodin tak, aby bylo možné splnit rozsah každoměsíčního udržitelného dny po dobu trvání 6 vyučovacích hodin a zároveň aby bylo jasné, které předměty jsou v oboru povinné a budou muset téma obsahově zohlednit.

Délka a forma vzdělávání: 4 roky, denní

Vzdělávací oblasti a obsahové okruhy	Minimální počet vyučovacích hodin za celou dobu vzdělávání	
	týdenních	celkový
Jazykové vzdělávání		
- český jazyk	5	160
- dva cizí jazyky	16	512
Společenskovední vzdělávání	5	160
Přírodovědné vzdělávání	4	128
Matematické vzdělávání	8	256
Estetické vzdělávání	5	160
Vzdělávání pro zdraví	8	256
Vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích	4	128
Ekonomika	9	288
Účetnictví a daně	6	192
Obchodní činnost	6	192
Komunikace	6	192
Disponibilní hodiny	46	1 472
Celkem	128	4 096

Minimální týdenní počet vyučovacích hodin v jednotlivých ročnících je 29.

Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp-os>

Z výčtu výše lze odvodit, které předměty bude třeba zakomponovat do dvouletého plánu, určené pro celé období 2. ročníku a 3. ročníku, tak, aby co nejvíce odpovídaly danému tématu. Samozřejmě lze počítat i s tím, že v některých měsících může být tvorba tematické výuky pro určitý předmět snazší a pro některé obtížnější. Ve výjimečných případech bych tedy doporučila i možnost ve výměně rozvrhových hodin. Co je dále důležité z výše uvedeného rámcového vzdělávání, že daný obor má relativně mnoho disponibilních hodin, a tedy celkem 120 hodin zahrnující program udržitelných dní neohrozí jiné školní aktivity a předměty.

10.4 Zásady programu

Garantem uskutečnění programu je ředitel školského zařízení. Všechny předměty se musí svým obsahem **přizpůsobit tématu** daného měsíce. Vyučující by také při tvorbě měli vždy přihlížet k aspektům vztahujícím se k vzdělávání pro udržitelný rozvoj (viz

kapitola č. 9 Sumarizace aspektů nezbytných pro efektivní VUR a s tím související rozebrání schopností pro UR v příloze č. 2). Hlavním přístupem vždy musí být princip **zapojení a zaktivizování žáků (ideálně formou škola hrou)** nacházející se na přičce důležitosti výše nežli nezbytnost memorování mnoha informací (nutné vyjádření názorů například v rámci diskuze, bez posuzování – přátelské prostředí / vytváření a prezentování vlastních programů či způsobů řešení s oceněním nekonvenčního způsobu myšlení). Zároveň by již k žákům mělo být přistupováno jako k **dospělým bytostem**, aby si trénovali pocit zodpovědnosti ke svému životu a také k okolnímu světu, protože jsou vyzdvihovány aktivity na **sebereflexi**. Princip participace by měl být znatelný ve frekvenci **vystupování žáků v rámci výuky**, která by měla být minimálně 1x/měsíc na jednotlivce ve vybraném předmětu. Zapojení a schopnost jednat samostatně by dále měli žáci projevit při vybírání místa pro konání své **praxe**. U práce s informacemi je dnes třeba vnímat **riziko přetěžování**, které by mělo naprosto opačný efekt klonící se spíše k apatii a neschopnosti jednat. Důraz by však měl být kladen na **celkový přehled** a schopnost myslet **v souvislostech**. Příslušné informace k danému tématu si žáci mohou a měli by chtít doplňovat v průběhu celého života. Kromě aktivizace je třeba vyzdvihnout také rozvoj **koncentrace** žáků (se kterou v době, kdy je kolem velké množství podnětů, může mít problém velké množství lidí.), a která se dá mimo jiné rozvíjet právě interaktivitou, ale také gamifikací, individuálním přístupem a názorností. Optimálně se také zamyslet nad možnostmi omezení mobilních telefonů. Bez schopnosti zapojení bdělé pozornosti nelze očekávat výsledky ve formě schopnosti aktivního (v tomto směru udržitelného) jednání. Dalším velmi důležitým bodem je přesunutí veškeré možné výuky do okolní **přírody**, učení ve venkovních prostorách (v případě nedostupnosti by v rámci programu měla být snaha o jejich zajištění).

Nezbytným styčným bodem programu by mělo být vedení žáků k **sebepoznávání**. I proto jsou na tuto oblast vyčleněny zvláště 2 měsíce (okruhy č. 11, 13), nicméně prostupnost se vyžaduje v celém období, zejména k tomu pak vybízí také okruhy: Volný čas a zájmy, Měsíc knihy, Měsíc profesí a podnikání, Být (s) přírodou. Součástí by mělo být zavedení **jógových lekcí** vždy 1x měsíčně do tělesné výchovy, a to vč. tréninku dechu a meditací (možné interní/externí vedení), a za vhodného počasí probíhající venku. Tělesná výchova by mimo tuto lekci, probíhající poslední týden

v měsíci, měla splnit požadavek zajistit 1x měsíčně výuku **v přírodě**, vždy první týden v měsíci. Principiálně se jedná o schopnosti pochopit svět kolem sebe skrze pochopení sebe samého.

V rámci jednoměsíčního vyčleněného dne pro dané téma je nejdůležitější princip **názornosti**, kdy, pokud je to vhodné, je dobré zvolit necenzurované a reálné formy **ukázek** důsledků lidské činnosti a vlivu rozhodnutí (pro lepší představu jsou uvedeny některé názorné příklady s návazností na vytvořený plán v příloze č. 3), jež se ukázaly být pro tyto účely efektivní. Posledním bodem je, že pro „udržitelný den“ není stanovena žádná forma klasifikace.

Do činností související se zajištěním všech výše uvedených bodů by se měli především zapojit koordinátoři EVVO, kteří by měli být nápomocni všem vyučujícím, snažit se zajistit podmínky pro tento typ učení a zároveň koordinovat mimoškolní aktivity, případně zajišťovat tréninky učitelů směrem k UR.

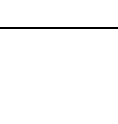

10.5 Rozpis okruhů dle jednotlivých měsíců

Pro každý měsíc jsem si stanovila jedno okruhové téma. Okruhy byly seskládány dle vlastního návrhu tak, aby měly význam pro UR a mohly být navázány na cíle pro udržitelný rozvoj OSN (jejichž termín implementace je stanoven do r. 2030). Cíle OSN jsem u každé položky uvedla ve formátu oficiálně používané ikony. Daný jednotlivý okruh má spojitost s podokruhy, kterých je vždy od tří do šesti. Dále je u každého okruhu uveden měsíc, ve kterém by se mělo toto téma realizovat, a to ve formátu dvou složených čísel kvůli tabulkovému řazení, například 0107 znamená termín realizace v prvním roce programu (tedy ve 2. ročníku daného oboru) a 07 značí 7. měsíc v rámci školního roku, tedy březen.

Obrázek 10: Rozpis tematických okruhů – I. část

Pořadové číslo	Tematický okruh	Podoblast	Termín realizace	Cíle, kterých se především dotýká (Cíle OSN: 1-17)
1.	Měsíc pro rozmanitost	1.1. Rasová a národnostní odlišnost 1.2. Otázka náboženství 1.3. Rozmanitost živočišných druhů 1.4. Rozmanitost rostlinných druhů	0101_září	10 MĚNĚ NEROVNOSTÍ 14 ŽIVOT VE VODĚ 15 ŽIVOT NA SOUŠÍ
2.	Zdravý měsíc	2.1. Drogy 2.2. Kouření 2.3. Alkohol 2.4. Ne-moc	0102_říjen	3 ZDRAVÍ A KVALITNÍ ŽIVOT
3.	Člověk, lidské populace a její nárůst	3.1. Lidské potřeby 3.2. Lidská práva 3.3. Nárůst populace 3.4. Násilí 3.5. Dědičnost	0103_listopad	1 KONEC CHUDOBY 5 ROVNOST MUŽŮ A ŽEN 8 DŮSTOJNÁ PRÁCE A EKONOMICKÝ RŮST 10 MĚNĚ NEROVNOSTÍ 16 MÍR, SPRÁVEDLNOST A SILNÉ INSTITUCE
4.	S měsícem za ČR - hodnoty a tradice	4.1. Důležité historické mezníky pro ČR 4.2. Hodnoty a tradice ČR 4.3. Lokální průmysl 4.4. Svátky 4.5. Významné osobnosti České republiky	0104_prosinec	8 DŮSTOJNÁ PRÁCE A EKONOMICKÝ RŮST 9 PRŮMYSL, INOVACE A INFRASTRUKTURA
5.	Globalizace a mezinárodní problémy	5.1. Trh a Ekonomika 5.2. Mezinárodní spolupráce 5.3. Globální problémy 5.4. Migrace 5.5. Chudoba	0105_leden	1 KONEC CHUDOBY 8 DŮSTOJNÁ PRÁCE A EKONOMICKÝ RŮST 9 PRŮMYSL, INOVACE A INFRASTRUKTURA 10 MĚNĚ NEROVNOSTÍ 11 UDRŽITELNÁ MĚSTA A OBCE 12 ODPOVĚDNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA 13 KLIMATICKÁ OPATŘENÍ 16 MÍR, SPRÁVEDLNOST A SILNÉ INSTITUCE 17 PARTNERSTVÍ KE SPLNĚNÍ CÍLŮ
6.	Politické pozadí	6.1. Levice a pravice 6.2. Mezinárodní politika 6.3. Strany české politiky 6.4. Politické ideály	0106_únor	8 DŮSTOJNÁ PRÁCE A EKONOMICKÝ RŮST 10 MĚNĚ NEROVNOSTÍ 11 UDRŽITELNÁ MĚSTA A OBCE 16 MÍR, SPRÁVEDLNOST A SILNÉ INSTITUCE 17 PARTNERSTVÍ KE SPLNĚNÍ CÍLŮ
7.	Co je to morálka	7.1. Kulturní pozadí morálky 7.2. Morální rozhodování 7.3. Co je a co není správné?	0107_březen	5 ROVNOST MUŽŮ A ŽEN 10 MĚNĚ NEROVNOSTÍ 16 MÍR, SPRÁVEDLNOST A SILNÉ INSTITUCE

Obrázek 11: Rozpis tematických okruhů – II. část

8.	Stravování	8.1. Obezita 8.2. Hlad 8.3. Plýtvání potravinami 8.4. Přístupy ke stravování 8.5. Zemědělství	0108_duben	 2 KONEC HLADU	 3 ZDRAVÍ A KVALITNÍ ŽIVOT	 9 PRŮMYSL, INOVACE A INFRASTRUKTURA
9.	Volný čas a zájmy (životní styl respektující přírodní limity)	9.1. Jaké máme zájmy? Jak je rozvíjíme? Jaký mají vliv na ŽP? 9.2. Flow při oblíbené činnosti 9.3. Sport 9.4. Umění 9.5. Sdílené zájmy a trávení volného času	0109_květen	 12 ODPOVĚDNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA		
10.	Měsíc knihy	10.1. Diskuse o knihách 10.2. Prezentace naší oblíbené knihy 10.3. Měsíc "píšeme vlastní knihu"	0110_červen	 4 KVALITNÍ VZDĚLÁNÍ		
11.	Měsíc sebepoznávání	11.1. Naše fyzické tělo a spojitost s psychikou 11.2. Sebereflexe, seberízení 11.3. Celoživotní vzdělávání 11.4. Co pro nás znamená well-being?	0201_září	 3 ZDRAVÍ A KVALITNÍ ŽIVOT	 4 KVALITNÍ VZDĚLÁNÍ	 12 ODPOVĚDNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA
12.	Měsíc občanské iniciativy (Město a komunita)	12.1. Naše obec 12.2. Historie obce 12.3. Politické pozadí obce 12.4. Lokální iniciativy 12.5. Aktivní občanství 12.6. Místní fauna a flóra	0202_říjen	 11 UDRŽITELNÁ MĚSTA A OBCE	 16 MÍR, SPRAVEDLNOST A SILNÉ INSTITUCE	
13.	Psyché	13.1. Psychické zdraví 13.2. Psychodiagnostika 13.3. Dýchání 13.4. Co je to štěstí?	0203_listopad	 3 ZDRAVÍ A KVALITNÍ ŽIVOT		
14.	Měsíc klimatických podmínek a změn	14.1. Klimatické podmínky planety Země 14.2. Změny klimatu 14.3. Carbon	0204_prosinec	 7 DOSTUPNÉ A ČISTÉ ENERGIE	 12 ODPOVĚDNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA	 13 KLIMATICKÁ OPATŘENÍ
				 15 ŽIVOT NA SOUŠI	 17 PARTNERSTVÍ KE SPLNĚNÍ CÍLŮ	

² Použité ikony jsou oficiálními ikonami OSN a jsou dostupné na: <http://www.osn.cz/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

Obrázek 12: Rozpis tematických okruhů – III. část

15.	Limity přírodních zdrojů a problémy životního prostředí	15.1. Nerostné suroviny 15.2. Energie 15.3. Půda a její degradace 15.4. Chemie v přírodě 15.5. Světelné znečištění 15.6. Doprava	0205_leden	
16.	Měsíc vody	16.1. Koloběh vody 16.2. Pitná voda 16.3. Oceány 16.4. Znečištění vod 16.5. Hormonální látky ve vodách	0206_únor	
17.	Měsíc profesí a podnikání (Work in a sustainable way)	17.1. Přehled profesí 17.2. Věda 17.3. Technologie 17.4. Rozvoj rozhodovacích schopností 17.5. Pracovní flow	0207_březen	
18.	Způsob života	18.1. Bydlení 18.2. Konzum x Minimalismus 18.3. Kupní síla jedince 18.4. Nakládání s odpadem 18.5. Cestování	0208_duben	
19.	Být (s) přírodou	18.1. Adaptace na přírodní podmínky 18.2. Stromy a lesy 18.3. Hory 18.4. Fauna	0209_květen	
20.	Já a společnost	20.1. Udržitelnost komunit, společností, obcí a krajů 20.2. Genderová specifika a rovnost: ženy a muži 20.3. Program první pomoci 20.4. Well-being společnosti 20.5. Sociální síť	0210_červen	
				

10.6 Doplnkové informace k programu

Všechny předměty by měly uvedená témata a podokruhy respektovat a implementovat do obsahu své výuky daného měsíce. Součástí „udržitelného dne“ (již uvedený vyčleněný den v rámci posledního týdne v měsíci) mohou být nejrůznější aktivity, nicméně vždy by se část měla věnovat prezentaci náležitých informací a část by měla být živá (praktická a aktivizující). Pokud by program nebyl účelně zaplněn některým

vzdělávacím programem externích ekocenter, uvádím ukázkové příklady možných aktivit pro tento den:

Promítání filmu Planeta Česko, Návštěva kliniky adiktologie, Exkurze Terezín, Analýza českých textů, Návštěva výroby lokálního podniku, Burza cenných papírů, Beseda s nezávislým politikem, Brainstorming na různá témata: kdy se jak rozhodovat, Klinika: oddělení poruch příjmu potravy, Volnočasové středisko, Organizace velké diskuse o přečtených knihách, Náročný fyzický trénink za účelem rozpoznání svých tělesných a duševních limitů, Prezentace programů institucí místních iniciativ/Spolupráce s městem a dohoda o součinnosti při plnění společného cíle/Skupinové vymýšlení programu, který by byl realizován, Lekce dýchání/Psychodiagnostické testy a jejich vyhodnocování, Vytvoření umělého simulovaného prostředí skleníkového efektu, Interaktivní přednáška: stanovisko s různými problémy, Promítání filmu Plastic Ocean, návštěva MPSV v souvislosti s NSP (Národní soustava povolání) – analýza kariérních možností / přednáška, Názorná ukázka minimalistického způsobu života, Návštěva skládky/spalovny, Výlet do okolní přírody, Simulační program první pomoci, Tvorba skupinového projektu na téma udržitelnosti obce/kraje, Sociologická přednáška, Hodina věnovaná pozorování okolního dění.

Možností je samozřejmě několikanásobně více, toto je pouze ukázka, kde by měla jít vždy alespoň 1 činnosti napasovat na aktuální měsíční téma. Součástí každého tématu by měla být názorný tematický obrázek/výjev (ukázka možných neudržitelných důsledků či jiné působící příklady viz příloha č. 3: tematické ukázky).

Projekt by bylo třeba financovat za podpory grantů či dotací, s největší pravděpodobností ze strany EU a MŠMT či z Národního programu Životní prostředí (NPŽP) od MŽP. Realizátorem projektu je samotné školní zařízení, a především pak koordinátor EVVO, který by pracoval i s jednotlivými pedagogy a vytvářel celkový koncept výuky. Při realizaci programu je vhodné, aby na škole byli minimálně dva tito koordinátoři.

Z hlediska materiálně-technického vybavení je třeba zajistit na tematický den místnost s projektorem. Tematický den by měl být veden EVVO koordinátorem či samotnými lektory. Z pohledu absence je nezbytné, aby žáci splňovali 75% účast. Mimo to by

měla škola disponovat určitým venkovním zázemím v přírodě – pro výuku i další aktivity.

Samotný program by neměl znamenat zvýšení zátěže pro žáky, ba naopak, preference je ve zvolnění výuky spočívající v neomezených znalostech a zdůrazňování propojeností a návazností v tématech a předmětech. Koncept by tak neměl nastolit trvalé změny v oblasti kognitivní, ale také ve velmi důležité oblasti hodnotově-orientační a činnostní.

10.7 Cíle programu z pohledu vzdělávaných: Profil absolventa programu

Žák:

- ❖ Dokáže na základě sebepoznání posoudit své silné a slabé stránky, provést sebereflexi i sebezklidnění, a posoudit možnosti svého profesní uplatnění (s ohledem na udržitelnost), stejně tak jako určit svůj okruh zájmů.
- ❖ Dokáže definovat svůj vztah s přírodou (který by v obecné rovině měl být kladný), ocenit ji, vnímat její rozmanitost a ilustrovat cykličnost, a zároveň ji umí zasadit do celkového kontextu interakcí, souvislostí, návazností a zákonitostí.
- ❖ Analyzuje neudržitelné jednání a navrhně možnosti řešení, při kterých prokáže nekonvenční a flexibilní způsob myšlení a samostatnost při řešení úkolů. V tomto směru také dokáže rozlišit, které věci (hmotného i nehmotného charakteru) jsou zásadní a které méně.
- ❖ Demonstruje smysl pro zodpovědnost a akceschopnost, umí přijímat rizika, jednat (udržitelným způsobem), vystupovat před skupinou lidí a vyjadřovat svá stanoviska s argumenty.
- ❖ Je schopen za zapojení bdělé pozornosti zhodnotit svou environmentální stopu v každodenním životě, vnímat dění okolo sebe a společnost, ve které demonstruje schopnost uplatnit emoční inteligenci a kooperaci.
- ❖ Vnímá učení jako neomezený celoživotní proces.

Všechny cíle by měly být zohledněny při tvorbě závěrečného dotazníku, který by tak měl prokázat úroveň jejich naplnění. Samozřejmě je třeba dodat, že se jedná o cíle, které přímo souvisí s konkrétní lidskou osobností, což ztěžuje možnost koncipovat cíle

absolutně, zcela měřitelně a z hlediska možných individuálních voleb se vymežovat na konkrétní výsledky.

10.8 SWOT analýza programu

Následující analýza se vztahuje ke zvážení možných silných stránek i slabin navrhovaného plánu a také slouží ke zhodnocení, zda lze počítat s určitými hrozbami nebo naopak příležitostmi při zavádění nové koncepce.

S (Strengths / Silné stránky)	W (Weaknesses / Slabé stránky)
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Inovativnost ❖ Modifikovatelnost programu ❖ Možnost k získání nových zkušeností na poli VUR ❖ Komplexnost vzdělávání ❖ Absence klasifikace v rámci udržitelného dne ❖ Lepší propojenost v předmětech 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Riziko zavádění nového programu ❖ Financování ❖ Riziko absence žáků
O (Opportunities/Příležitosti)	T (Threats/Hrozby)
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Možnost navázání mnoha spoluprací se školami, ekocentry s místy exkurzí a dalšími organizacemi ❖ Potenciál pro rozšíření 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Instituce – střet s MŠMT, NÚV apod.

10.9 Způsob evaluace

Důraz je kladen na to, aby žáci nebyli v rámci aktivit přímo souvisejících s VUR klasifikačně hodnoceni (a kritizováni), a nebyli tak vystavováni vzájemné kompetici. Z tohoto důvodu není součástí programu jakékoliv vědomostní testování.

Výchozím bodem pro evaluaci by měl být sestavený dotazník, jenž by byl distribuován žákům, kteří absolvovali uvedený program, na konci 3. ročníku, a také ročníkům stejného vzdělávacího oboru (v rámci téže školy i mezi jinými školami), kteří koncepci neměli do svého studia zaimplementovanou. Za pomoci rozličných otázek, vztahujících se na hodnoty, postoje a předpokládané chování jednotlivce, lze komparovat experimentální a komparační skupinu a určit, zda u experimentální skupiny došlo k nějaké kvalitativní změně oproti žákům účastnícím se běžné výuky.

Evaluační dotazník by měl postihnout část hodnot a měl by vycházet především z cílů koncepce, ze zásadních aspektů pro VUR (viz příloha č. 2) a měl by být v souladu s profilem absolventa. Žáci by neměli dotazník vnímat jako formu testování, nýbrž jako školní průzkum, ve kterém není třeba své hodnoty, postoje a způsoby chování jakkoliv zkreslovat. I proto je třeba zajistit jeho anonymitu s tím, že, by žáci pouze uváděli své pohlaví. Názorným příkladem položek v dotazníku může být:

- ❖ Máš pocit, že sám/sama sebe velmi dobře znáš? (možnosti: ano, spíše ano, spíše ne, ne)
- ❖ Víš, kam bys chtěl/a profesně směřovat? A pokud ano, kam by to mělo být? (otevřená otázka)
- ❖ Pokud bys měl zhodnotit svůj vztah k přírodě na škále od 1-10 (hodnota 10 = velmi blízký vztah, pro něž je příznačný pocit splynutí), kde by se nacházel?
- ❖ Vnímáš sám sebe jako jedince schopného se rozhodovat a jednat pro blaho společnosti a okolního světa? (možnosti: ano, ne, spíše ano, spíše ne)
- ❖ Máš strach z přírody? (možnosti: ano, ne)
- ❖ Jaké mají podle tebe lidé práva a povinnosti vůči přírodě? (otevřená otázka)
- ❖ Jak se umíš vypořádat se stresem (otevřená otázka)
- ❖ Cítíš se být schopný/á vyjadřovat veřejně své názory? (možnosti: ano, ne)
- ❖ Zhodnot' známkou 1-5 (jako ve škole) svou schopnost koncentrace

- ❖ „Když kolem sebe mám osobu, která se necítí dobře, vždy to poznám“ (zhodnotit tvrzení: rozhodně ano, spíše ano, někdy, spíše ne, ne)
- ❖ „Posuzovat různé úhly pohledu na problém a vnímat celý kontext situace mi někdy činí problém“ (zhodnotit tvrzení: ano, spíše ano, spíše ne, ne)
- ❖ „Velmi často přemýšlím, jak mé chování ovlivňuje okolní prostředí“ (zhodnotit tvrzení, možnosti: ano, ne)
- ❖ „Rád/a bych se v budoucnu politicky či veřejně angažoval/a, abych měl/a možnost vstupovat do okolního dění“ (zhodnotit tvrzení, možnosti: ano, ne)

11 Doporučení pro potřeby VUR ČR

Vzhledem k výsledkům vyplynulých z uskutečněných rozhovorů lze potvrdit, že stávající pojetí VUR v ČR, alespoň z pohledu ekocenter, má různé nedostatky, se kterými je třeba pracovat. Učitelé by ve školství měli být více zapojeni do programů aktivit výchovy pro udržitelný rozvoj, ať už do programů, které jsou přímo určené pro pedagogy (tedy zvýšit posilování povědomí pedagogů, možná někdy na úkor jiných „byrokratických“ aktivit), tak do programů, kde se tomuto tématu věnují „jejich“ děti. Kapacita koordinátorů EVVO ve školství je nedostatečná a měla by být navýšena, tak aby dokázala čelit všem potřebám vzdělávání pro UR.

Školy by se měly snažit lépe implementovat UR do svých koncepcí, inovovat své plány a řešit danou problematiku více průřezově. Mohou do svých aktivit zařadit také programy realizované profesionály z ekocenter, což jsou jistě aktivity, do nichž se vyplatí investovat. Nutno podotknout, že ekocentra by se měla zároveň snažit své aktivity více evaluovat a zjišťovat jejich skutečný přínos. Školská zařízení by se neměla vymezovat a spoléhat pouze na programy z vnějšku, kteréžto nejsou s to za krátce vymezený čas ovlivňovat hodnoty žáků.

Přístup školy pro potřeby UR by měl spočívat ve snaze umožnit žákům co nejvíce času trávit venku, v přírodě, zapojovat do výuky interaktivní metody, učit stylem škola hrou, vést ke schopnosti řešení problémů, konfrontovat žáky s realitou bez cenzury a snažit se redukovat či eliminovat aktuální systém klasifikace. Standardní způsob známkování dětí je pro cíle UR více než nevhodný. Způsobem, jímž je dnes oceňována práce ve školských zařízeních, je dětem chybně vštěpováno, že je v životě důležitá kompetice a nezbytnost být lepší než ostatní, porazit je. V případě přírody se pak může jednat o identický přenesený jev, kdy se projevuje snaha a touha lidí porazit všechny a všechno, včetně přírody. Koncepce UR však vždy stojí pouze na základech kooperace a vstřícnosti k ostatním a ostatnímu.

Z hlediska terminologie bych doporučila, aby došlo k jasnému vymezení, co v rámci českého prostředí znamená pojem EVVO a pojem VUR, jaký je mezi nimi rozdíl, a mělo by dojít k rozlišení, které organizace se přiklání ke kterému z těchto typů vzdělávání (viz kapitola 5.1: Vztah EVVO a VUR). Osobně bych se přikláněla k oddělení obou pojmů. Pak by bylo pochopitelné, že některé organizace dle svého

zaměření, pro příklad Sdružení ochránců přírody, by spíše mohly sympatizovat s EVVO a další, v jejichž programech je širší okruh témat, jako například vzdělávání o multikulturalitě, ekonomické problematice apod., budou mít blíže k VUR.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma vzdělávání v oblasti trvale udržitelného rozvoje se zabývala konceptem udržitelného rozvoje, vzděláváním, které je schopno jej rozvíjet a dále tím, jak je tento koncept v rámci vzdělávání realizován na území ČR. Po zvážení teoretických východisek, terminologie, vývoje koncepce a legislativy, se práce začala zužovat na oblast vzdělávání pro udržitelný rozvoj, vč. výčtu kompetencí, které může zajistit úspěšnou implementaci jeho hodnot.

V počátku práce analyzovala strukturu organizací poskytující vzdělávání pro udržitelný rozvoj na území České republiky, čímž si odpověděla na první výzkumnou otázku spočívající ve zmapování zprostředkovatelů tohoto typu vzdělávání. Pro potřeby druhé výzkumné otázky zde byl v rámci rozhovorů mezi mnou a zástupci ekocenter akcentován vztah mezi školami a ekocentry. Do rozhovorů byly zároveň zaimplementovány také poslední dvě výzkumné otázky, které zjišťovaly, jaké přístupy, metody a formy se jeví z pohledu UR a ekocenter jako nejefektivnější, a co je v aktuálním pojetí problematické. Zjištěné nedostatky se následně staly podkladem pro návrh koncepce vzdělávacího plánu, na které volně navázalo doporučení. Dodržením metodického postupu práce dosáhla stanovených cílů.

Abychom mohli prosadit principy udržitelného rozvoje a mít stále více udržitelně orientovanou společnost, je třeba, aby byli udržitelně orientovaní jedinci a občané. To lze zajistit pouze dostatečným vštěpením udržitelného chování, které nutně musí vzniknout součinností různých typů vzdělávání, mezi nimiž hraje formální vzdělávání zásadní roli. Skrze reformy přístupů a programů ve školství lze dosahovat změn ve společenských hodnotách, a proto je třeba se tázat, jakým způsobem lze z tohoto vzdělávacího nástroje vytěžit maximum pro blaho současných generací, i těch budoucích.

Z obsahu kompetencí vyplývá, že VUR není pouze jeden směr výchovný, nýbrž cesta, jak učít lidi být lidmi, učít je, aby byli zvědaví a všímaví k okolní přírodě i světu, aby uměli přijímat pocit zodpovědnosti a byli také schopni převzít iniciativu, a být tak pro společnost prospěšnými občany. Proto je jeho úspěšná implementace tak důležitá.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

DESD – Decade of Education for Sustainable Development / Dekáda vzdělávání pro udržitelný rozvoj

ESD – Education for Sustainable Development / Vzdělávání pro udržitelný rozvoj

EVVO – Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

IEEP – International Environmental Education Programme / Mezinárodní program v oblasti ekologického vzdělávání

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MŽP – Ministerstvo životního prostředí

NÚV – Národní ústav pro vzdělávání

OSN – Organizace spojených národů

(T)UR – (Trvale) Udržitelný rozvoj

RVP – Rámcový vzdělávací program

SOV – Střední odborné vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program

TVET – Technical Vocational Education and Training

UNCED – United Nations Conference on Environment and Development / Konference OSN o životním prostředí a rozvoji

VUR – Vzdělávání pro udržitelný rozvoj

ŽP – Životní prostředí

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development. Botanic Gardens Conservation International [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.bgci.org/worldwide/article/0011/>
- BRANIŠ, Martin. Základy ekologie a ochrany životního prostředí: učebnice pro střední školy. 2., přeprac. vyd. Praha: Informatorium, 1999. ISBN 80-86073-52-1.
- CENIA. Vítejte na Zemi [online]. [cit. 11.11.2017]. Dostupný na WWW: http://www.vitejtenazemi.cz/cenia/index.php?p=trvale_udrzitelny_rozvoj&site=spotreba
- České organizace k EVVO: Environmentální poradenství. *Resort životního prostředí* [online]. [cit. 2018-10-28]. Dostupné z: [http://cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFI1RXYJ](http://cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFI1RXYJ)
- Definice základních pojmů. Univerzita Hradec Králové: Portál pro cestovní ruch [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs-CZ/portal-cestovniho-ruchu/Multimedialni-strukturovane-ucebni-texty/Ekologie-a-environmentalistika/Ekologie/definice-zakladnich-pojmu?page=5>
- Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji: Metodika pro místní Agendy 21 v ČR. In: . 1992.
- DYTRTOVÁ, Radmila. Environmentální výchova a vzdělávání: textová a studijní opora. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství, 2014. ISBN isbn:978-80-213-2459-6.
- *Ekocentra.cz: Portál Ministerstva životního prostředí* [online]. [cit. 2017-12-28]. Dostupné z: <http://www.ekocentra.cz/>
- Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta. Ministerstvo životního prostředí [online]. [cit. 2017-11-11]. Dostupné z: <http://www.env.cz/cz/evvo>
- HEILIG G. K.: Sustainable development – ten arguments against a biologicistic „slow-down“ philosophy of social and economic development. *Int. J. sust. Develop. World Ecol.* 4: 1-16,1997.
- HORKÁ, Hana. AXIOLOGICKÁ DIMENZE EKOLOGICKÉ VÝCHOVY A KOMPETENCE UČITELE. In *Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Sborník z mezinárodní konference. první.* Praha: UK, 2004. s. 23-28, 6 s. ISBN 80-86360-42-3.
- Kindlmannová, Jana; Vošahlíková, Tereza (2009). *Podpora vzdělávání k udržitelnému rozvoji* [online]. 2009 [cit. 2018-10-11]. Dostupné z:

http://www.nuv.cz/uploads/Publikace/vup/Studie_podpora_VUR_final.pdf. Studie. Výzkumný ústav pedagogický.

- *Kniha vědy*. Přeložil Marek CHVÁTAL. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-4940-7.
- KRAJHANZL, Jan. *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2014. ISBN 978-80-87604-67-0.
- Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. In: *16745/2008 - 22*[online]. 2008, s. 12 [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVOE/2759/METODICKY-POKYN-MSMT-K-ZAJISTENI-ENVIRONMENTALNIHO-VZDELAVANI-VYCHOVY-A-OSVETY.html/>
- MOLDAN, Bedřich. *Příroda a civilizace: životní prostředí a rozvoj lidské civilizace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997. Odborná literatura pro žáky a veřejnost. ISBN 80-04-26434-4.
- NÁTR, Lubomír. *Fotosyntetická produkce a výživa lidstva*. Praha: ISV, 2002. Přírodní vědy (ISV). ISBN 80-85866-92-7.
- NÁTR, Lubomír. *Rozvoj trvale neudržitelný*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0987-8.
- NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 9788024427959.
- Overview Tha Gaia Paradigm. *Gaia Theory: Model and Metaphor for the 21st Century* [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.gaiatheory.org/overview/>
- POTŮČEK, Martin, Jiří MUSIL a Miroslava MAŠKOVÁ, ed. *Strategické volby pro českou společnost: teoretická východiska*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-86-1.
- Rada vlády pro udržitelný rozvoj. Úřad vlády České republiky [online]. [cit. 2017-11-11]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rada-vlady-pro-udrzitelny-rozvoj--120432>
- ROSYPAL, Stanislav. *Nový přehled biologie*. Praha: Scientia, 2003. ISBN 978-80-86960-23-4.
- SAYLAN, Charles a Daniel T. BLUMSTEIN. *The failure of environmental education (and how we can fix it)*. Berkeley: University of California Press, c2011. ISBN 978-0-520-26538-7.

- Social Change. Slideshare [online]. M.Vijayalakshmi. [cit. 2017-11-11]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/Vijirayar/social-change-and-role-of-education-in-the-process-of-social-change>
- Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015). Ministerstvo životního prostředí [online]. [cit. 2017-11-11]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/strategie_vzdelavani
- The Transpersonal Dimensions of Ecopsychology: Nature, Nonduality, and Spiritual Practice John Davis, Ph.D.: Published in The Humanistic Psychologist, 1998 (Spring/Summer/Autumn), vol 26 (numbers 1-3), pages 60-100. Special issue on Humanistic Psychology and Ecopsychology (Elizabeth Roberts, Guest Editor) [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <http://schooloflostborders.org/content/transpersonal-dimensions-ecopsychology-nature-nonduality-and-spiritual-practice-john-davis-p>
- UNCED Conference on Environment and Development (1992). United Nations [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>
- UNESCO. 2013d. ESD+TVET: Promoting Skills for Sustainable Development. Paris, UNESCO
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Shaping the Future We Want: UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014). FINAL REPORT. France, Paris, 2014. ISBN 978-92-3-100053-9.
- Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny; Některé další související právní předpisy. Vyd. 5. Praha: Armex, 2009. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-86795-78-2.
- WEIL, Zoe. *The world becomes what we teach: educating a generation of solutionaries*, 2016. ISBN 978-1-59056-518-6.
- Základy vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Metodický portál RVP [online]. [cit. 2017-11-11]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/12983/ZAKLADY-VZDELAVANI-PRO-UDRZITELNY-ROZVOJ.html/>
- *Zákon č. 17/1992 Zákon o životním prostředí*
- Zdravá výživa člověka: Nejfrekventovanější civilizační choroby související s výživou. Mendelova univerzita v Brně [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/print.php?page=4467&typ=html

- ZENELAJ, Engjellushe. Education For Sustainable Development. European Journal of Sustainable Development [online]. Published by ECSDEV, Via dei Fiori, 34, 00172, Rome, Italy, 2013, 2013(2, 4, 227-232), 6 [cit. 2017-10-08]. ISSN 2239-5938 | 1. Dostupné z: <https://ojs.ecsdev.org/index.php/ejsd/article/view/93/87>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Obrázek 1: Vlivy prostředí na zdraví člověka	16
Obrázek 2: Složky UR	21
Obrázek 3: Charakteristika vztahu k přírodě; pět dimenzí	27
Obrázek 4: Typy učení v souvislosti s VUR z hlediska efektivity	30
Obrázek 5: Klíčové aspekty úspěchu TVET vzhledem k UR	31
Obrázek 6: Mapa ekoporaden na území ČR dle dat MŽP	37
Obrázek 7: Mapa ekocenter na území ČR dle dat MŽP	38
Obrázek 8: Přehled č. 1- základní aspekty pro VUR.....	44
Obrázek 9: RVP 63-41-M/01.....	47
Obrázek 10: Rozpis tematických okruhů – I. část	50
Obrázek 11: Rozpis tematických okruhů – II. část.....	51
Obrázek 12: Rozpis tematických okruhů – III. část.....	52

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Nedostatky v koncepci UR

Příloha č. 2: Zásadní aspekty pro VUR vztažené ke schopnostem jedince

Příloha č. 3: Tematické ukázky

Příloha č. 1: Nedostatky v koncepci UR

- *„To, co je trvale udržitelné pro stávající generaci, nemusí jím být pro generace budoucí. A také naopak.“;*
- *Koncept trvalé udržitelnosti ignoruje různorodou rozličnost zájmů.;*
- *To, co je trvale udržitelné pro malé skupiny, může být dlouhodobě neudržitelné pro velké entity.;*
- *To, co je vhodné pro přírodu, nemusí být přijatelné pro naši sociální strukturu, ekonomiku nebo kulturu.;*
- *Existují zásadní rozdíly mezi přizpůsobivostí přirozených ekosystémů a zásahy člověka do jejich funkcí a struktur.;*
- *Všechny druhy organismů nebo ekosystémů nejsou stejně významné pro trvale udržitelný vývoj lidstva. (míra citlivosti na přirozené či antropogenní zásahy je závislá na druhu ekosystému, tudíž některé ekosystémy jsou odolnější, jako například boreální lesy, oproti velice citlivým tropickým pralesům);*
- *Koncepcie trvalé udržitelnosti je založena na předpokladu existence obecné harmonie a altruismu. To však ignoruje skutečnost, v níž je lidský vývoj často poháněn konflikty a soupeřením. (Tak tomu bylo již historicky, a proto se představa obecné harmonie zdá nepravděpodobná až naivní);*
- *Moralizováním se aktivity lidstva nestanou trvale udržitelné. („Je obtížné si představit, že ve jménu dosažení trvalé udržitelnosti lze lidem „dobrovolně vnutit“ chování, které je v rozporu s jejich vlastními zájmy. Spíše než moralizující vyzdvihování ctností bude zapotřebí hlubšího poznání sociálních, ekonomických a politických procesů probíhajících ve společnosti“);*
- *Koncept trvale udržitelného vývoje redukuje analýzu sociálních, ekonomických, kulturních a politických procesů na jednoduchý biofyzikální systém.;*
- *V současné době není k dispozici metodika, která by umožnila měřit a utřídit míru udržitelnosti jednotlivých procesů.“*

(Nátr, 2005, s.93-95), (Heilig, 1997)

Příloha č. 2: Zásadní aspekty pro VUR vztažené ke schopnostem jedince

Příloha č. 3: Tematické ukázky

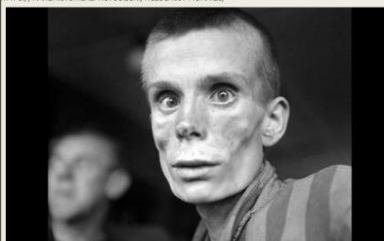

Okruh č. 4/15 Tragédie ropného tankeru Deepwater Horizon, r. 2010

Okruh č. 18 Ukázka z filmu Plastic Ocean, pitva plastů z těl přímořských ptáků

<https://www.illawarramercury.com.au/story/3738704/the-ugly-truth-of-our-problem-with-marine-plastic-pollution/>

Okruh č. 3/6/7 Dívka z Dachau, r. 1945

Okruh č. 18 Container Living 2014, Irsko

<https://www.schiedel.com/cz/zalme-poste-svie-schiedel/>

<https://www.programonline.it/colibri-a-aquiere-ll-aa-3-kunst-orken-alexandra-koerner/>

Okruh č. 9
Alexandra
Körner -
Kolibrík

Okruh č. 19 Matterhorn, Švýcarsko

<http://net.braselhonoreta.blog.cz>